

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Isabelle Sewelén

Selektiva straffskärpningar – minskad likabehandling?

En analys av straffskärpningar utifrån teoretiska, rättsliga
och etiska principer

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Sverker Jönsson

Termin: HT 2022

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund.....	7
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Avgränsning	9
1.4 Metod, material & perspektiv	11
1.5 Forskningsläge.....	13
1.6 Disposition	14
2 STRAFFTEORETISKA DIMENSIONEN	16
2.1 Kort om straff och straffrätt	16
2.2 Vad bör straffas?.....	17
2.3 Straffteorier som i viss utsträckning präglat svensk rätt.....	19
2.3.1 Allmänpreventiva skäl	19
2.3.2 Individualpreventiva skäl.....	21
2.3.3 Några centrala principer.....	23
3 RÄTTSLIGA DIMENSIONEN	24
3.1 Grundläggande fri- och rättigheter	24
3.1.1 Utgångspunkter	24
3.1.2 Om vissa fri- och rättigheter samt rättighetsbegränsningar	27
3.1.3 RF:s förhållande till andra föreskrifter och konventioner.....	29
3.2 Tolkningen av vissa av rättsreglerna	30
3.2.1 Allmänt om tolkningen	30
3.2.2 Legalitetsprincipen.....	31
3.2.3 Principen om likhet inför lagen.....	32
4 ETISKA DIMENSIONEN	34

4.1	Allmänna utgångspunkter	34
4.2	Godtagbar straffrätt	35
4.2.1	Etiken i juridiken.....	35
4.2.2	Etiska aspekter på konstitutionella rättigheter	37
4.2.3	Etiska aspekter på likaberättigande.....	39
4.3	Konflikt mellan etik och lag?.....	41
4.3.1	Straffrättsliga tendenser	41
4.3.2	Det allmänna rättsmedvetandet.....	43
5	STRAFFSKÄRPNINGAR.....	47
5.1	Straffvärde	47
5.1.1	Utgångspunkter för straffvärdebedömningen	47
5.1.2	Straffvärde: förmildrande och försvårande omständigheter	48
5.2	Innebörden av straffvärdebegreppet.....	50
5.3	Straffvärde och straffskärpningar SOU 2021:68	51
6	ANALYS OCH SLUTSATSER.....	56
6.1	Inledning	56
6.2	Principer strafflagstiftningen har att förhålla sig till.....	56
6.3	Slutsatser	67
	KÄLLFÖRTECKNING	70

Summary

Gang crime has lately been a high-priority issue, both by the legislature and among the public. As a result of this, the government decided on the 11th of June 2020 to set up an inquiry that would introduce new measures against crimes in criminal networks (SOU 2021:68). Among their proposals is a new penalty enhancement provision, whose purpose is to enable significantly harsher punishment for crimes committed in certain criminal networks. At the same time, several of the criminal justice reforms that have been taken, as well as SOU 2021:68, have received some criticism. The criticism has mainly been focused on the problematic fact that the political rhetoric is largely based on a dichotomization in terms of "us" and "them".

Parts of the criticism that have been made must also be seen with essential principles and theories that Swedish criminal law is based on. In addition to these, the legislation contains some provisions that set certain requirements on how criminal law must be designed by the legislator. What these have in common is that the provisions aim to maintain values concerning that all are equal before the law and that everybody must be treated equally before the law and have the right to non-discrimination. At the same time, several of the rights have their roots in ethical considerations, that is unwritten rules, which means that their deeper meaning is depending on the ruling power. Situations may therefore arise, where the public's opinion of norms may come in conflict with fundamental ethical values.

A jurisprudential method has been applied in the essay, where the purpose has been to analyze the outer limits of increased penalties with the starting point in the inquiry's proposal of a new penalty enhancement provision. A material justice perspective has been applied to analyze how the proposal can be understood based on certain aspects of rule of law aspects certainty and constitution likewise, and whether the current system can be considered to assure protection against discretionary criminal law.

Section 4 presents a study of legal awareness. The study provides some evidence that the *general* legal awareness, which reflects the public view on

crime in the media who often have basic information, wanted harsher punishments and consequently, that the current punishments are too weak. However, the results of the study provided some evidence that the inclination to punish generally decreases the more well-informed (about the actual crime committed and its circumstances) the public is. Section 6 states that the current order is unsatisfactory when it comes to the protection against arbitrary regulatory penalties and hence poses a challenge to fundamental ethical values.

Sammanfattning

Gångbrottslighet har under senare tid varit en högst prioriterad fråga, både av lagstiftaren och bland allmänheten. Som en följd härav beslutade dåvarande regeringen den 11 juni 2020 att en utredning skulle tillsättas för att undersöka olika åtgärder mot brott i kriminella nätverk (SOU 2021:68). Bland de förslag utredningen har lämnat i sitt finns införandet av en ny straffskärpningsgrund vars syfte är att möjliggöra betydligt strängare straff för vissa kriminella nätverk. Samtidigt har flera av de straffrättsliga reformer som ägt rum samt SOU 2021:68 kantats av viss kritik. Kritiken har framför allt berört det problematiska med att den *politiska retoriken* i hög grad bygger på en dikotomisering i termer av ”vi” och ”dem”.

Delar av kritiken som framförts måste även ses i relation till de principer och teorier som svensk straffrätt omgärdas av. Utöver nämnda principer och teorier, innehåller lagstiftningen bestämmelser som medför krav på hur strafflagar ska utformas av lagstiftaren. Gemensamt för dessa är att bestämmelserna syftar till att upprätthålla värden som rör alla personers rätt till likhet inför lagen och att lika fall ska behandlas lika, att alla människor är lika värda samt rätten till icke-diskriminering. Samtidigt har flera av de nämnda rättigheterna sin grund i etiska överväganden, som ofta utgörs av oskrivna regler, vilket får till följd att deras närmare innebörd är beroende av den rådande maktens uppfattning av dessa. Det kan därför uppstå situationer där allmänhetens uppfattning om normer kan krocka med etiska grundvärden.

I uppsatsen tillämpas en rättsvetenskaplig metod där syftet har varit att undersöka och analysera de yttre gränserna för straffskärpningar med utgångspunkt i utredningens förslag om en ny straffskärpningsgrund. Ett materiellt rättviseperspektiv har använts för att analysera hur den föreslagna straffskärpningsgrunden kan förstås utifrån vissa rättssäkerhetsaspekter samt konstitutionella likaså, samt huruvida den nuvarande ordningen kan anses tillförsäkra ett skydd mot godtycklig strafflagstiftning.

I avsnitt 4 redogörs bl.a. för en studie kring det allmänna rättsmedvetandet. Studien ger visst belägg för att det generella rättsmedvetandet, som återspeglar den tillfrågade opinionen i media som ofta har begränsad information, vill ha hårdare straff och att nuvarande straff är för milda. Studiens resultat gav dock visst belägg för att straffbenägenheten hos allmänheten generellt sett minskar ju mer informerad allmänheten är (om det aktuella brottet och rådande omständigheter). I avsnitt 6 fastläs att nuvarande ordning inte är tillfredställande vad avser den enskildes individens skydd mot godtycklig straffrättslig behandling och att den innebär en utmaning för etiska grundvärden.

Förord

Jag har nu kommit till vägs ände, jag har nu uppnått en dröm: att bli jurist. För några år sedan var detta otänkbart och resan jag gjort har inte varit lätt, men nu står jag här. Nu börjar en ny fas i livet.

Jag vill rikta ett stort tack till alla er som på ett eller annat sätt har stöttat mig och som alltid har trott på mig, när jag själv har tvivlat. Ett särskilt tack till de som hjälpt mig att förverkliga denna uppsats (ingen nämnd, ingen glömd). Jag vill dock rikta ett särskilt tack till min handledare, Sverker, som uppmuntrat mig i mitt uppsatsarbete och som kommit med värdefulla råd.

Västerås, den 3 januari 2023

Isabelle Sewelén

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
Dir.	Kommittédirektiv
Europakonventionen	Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
f.	och följande sida
ff.	och följande sidor
FN	Förenta nationerna
FN-konventionen	Förenta nationernas konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (1966)
FN:s allmänna förklaring	Förenta konventionernas allmänna förklaring av de mänskliga rättigheterna (1948)
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
Kap.	Kapitel
Prop.	Proposition
NJA	Nytt juridiskt arkiv
RF	Regeringsformen
RH	Rättsfall från hovrätterna
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
JFT	Juridiska Föreningen i Finland
JT	Juridisk Tidskrift

1 Inledning

1.1 Bakgrund

På senare tid har den allmänna diskussionen i hög grad handlat om brott och straff och särskilt om gängbrottslighet. I samband med 2022 års val intensifierades frågan om gängbrottslighet ytterligare.¹ Diskussionen har framför allt betonat att gängbrottslighet måste minska och att straffen måste höjas. Som ett led i denna riktning tillsatte dåvarande regering en utredning för att undersöka olika åtgärder mot brott inom ramarna för kriminella nätverk.² Utredningen, som antog namnet ”Gängsbrottsutredningen”, fick i uppdrag att säkerställa ett fortsatt effektivt straffrättsligt regelverk som i högre grad kan återspegla brottets allvar för brott som begås inom och mellan vissa kriminella nätverk.³

Det föreligger bred konsensus bland riksdagspartierna om att straffen måste skärpas och majoriteten av dem förespråkar skärpta straff i proportion till brottets allvar. Gemensamt för de flesta partierna är att de anser att straffvärdet i dag inte fullt ut svarar mot brottets allvar.⁴ Parallellt härmed präglas den politiska diskursen av en retorik som syftar till att skilja mellan vilka som är de ”goda” respektive de ”onda”.⁵ Just den typen av politisk retorik har kritiserats för att ensidigt koppla denna typ av brottslighet till

---

¹ I den stora vallokalundersökningen vid riksdagsvalet år 2022 hamnade frågan om lag och ordning på delad andraplats bland de viktigaste frågorna för väljarna i valet, efter sjukvård men före frågor som ekonomi, energi och välfärd m.m. Vid 2018 års val hamnade lag och ordning på femte plats och vid 2014 års val kom lag och ordning på tionde plats. Vid 2010 års val prioriterades frågan om lag och ordning inte alls. Frågan om lag och ordning verkar därmed ha fått successiv ökad betydelse för väljarna, SVT Valu 2022.

² Dir. 2020:62. Se även dir. 2021:13.

³ SOU 2021:68 s. 43 och 165.

⁴ Moderaterna vill exempelvis införa dubbla straff för gängkriminella som begår brott, Moderaterna, Lag och ordning. Kristdemokraterna anser överlag att straffen bör skärpas, Kristdemokraterna, Redo att bekämpa brotten. Sverigedemokraterna vill likaså skärpa straffen för de allvarigare brotten, Sverigedemokraterna, Brotts och straff: Hårdare tag mot gäng. Liberalerna vill se avskaffade mängdrabatter och skärpa straffen för vissa våldsbrott, Liberalerna, Gängkriminalitet. Socialdemokraterna vill överlag skärpa straffen samt bryta segregationen, Socialdemokraterna, Bekämpa kriminaliteten och bryt segregationen. Miljöpartiet vill också ta krafttag mot gängkriminaliteten samt höja vissa straff, Miljöpartiet, Lag och ordning. Vänsterpartiet är inte för generella straffskärpningar men kan tänka sig skärpa straffen för vissa brott, Vänsterpartiet, Kriminalitet och kriminalvård.

⁵ Martinsson (2022) s. 234.

invandring och bristande integration. Detta då kritikerna hävdar att skärpta straff sällan löser socialt betingade problem. Kritiken har framför allt kretsat kring vilka konsekvenser som kan uppstå till följd av ”hårdare tag” i straffrättsliga sammanhang och att flera av de förslag som lagts fram på senare tid kan ifrågasättas vad gäller deras förenlighet med grundläggande rättsprinciper.⁶

Utredningen har som nämnts ovan presenterat ett flertal förslag och bland dessa finns införandet av en ny straffskärpningsgrund.⁷ Syftet med den föreslagna straffskärpningsgrunden är att möjliggöra betydande höjningar av straffvärdet för vissa brott.⁸ Innebörden av den föreslagna förändringen är att vissa brott ska straffas hårdare – i förekommande fall uppemot det dubbla jämfört med i dag – samt att det högsta möjliga straffvärdet för det aktuella brottet ska vara möjligt att överskrida om så skulle bedömas påkallat. Enligt utredningen utgör den föreslagna straffvärdebestämmelsen ett avsteg från svensk straffrätt men den uppges samtidigt vara befogad.⁹ När det kommer till bedömningen av straffvärdet framhölls i förarbetena att straffvärdebedömningen (29 kap. 1 § brottsbalken [BrB]) ska eftersträva rättslig likabehandling samt beakta allas likhet inför lagen.¹⁰ Det faktum att straffvärdebedömningen enligt grundintentionerna ska eftersträva rättvisa samtidigt som en förslagen straffskärpningsgrund enligt utredningen utgör *avsteg* från nuvarande straffrätt, väcker frågor om *hur* och *varför* avstegen föreslås och om den föreslagna straffskärpningsgrunden, pga. dess avvikande norm, kan riskera att förvrida likhetsprincipen eller andra grundvärden. Att just stadgandet om allas likhet inför lagen också kommer till uttryck genom andra bestämmelser,¹¹ motiverar en granskning av hur denna grundprincip säkerställs i praktiken/straffvärdebedömningen.

---

⁶ Ramberg (2021).

⁷ SOU 2021:68 s. 165 och 224.

⁸ SOU 2021:68 s. 226 ff.

⁹ SOU 2021:68 s. 237.

¹⁰ Prop. 1987/88:120 s. 36 f.

¹¹ Se till exempel 1 kap. 9 § regeringsformen (RF). Jfr även 1 kap. 2 § RF.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka och analysera de yttre straffteoretiska, rättsliga och etiska gränserna för straffskärpningar med utgångspunkt i Gångbrottsutredningens förslag om en ny straffskärpningsgrund. Uppsatsens övergripande syfte är att utifrån ett materiellt rättviseperspektiv belysa vilket skydd som föreligger mot att den föreslagna straffskärpningsgrunden underminerar grundläggande principer såsom alla människors lika värde, allas rätt likabehandling och icke-diskriminering.¹²

För att uppnå syftet ställs följande frågeställningar upp:

- Vilka straffteoretiska, rättsliga/konstitutionella och etiska principer har straffskärpningar att förhålla sig till?
- Tillförsäkrar nuvarande ramverk tillräckliga garantier mot godtycklig strafflagstiftning?

Författarens hypotes är att skälen för den nya straffskärpningsgrunden inte i tillräckligt hög grad har beaktat grundläggande principer såsom straffrättsliga, rättsliga/konstitutionella och etiska dito.¹³

1.3 Avgränsning

Uppsatsen behandlar inte andra förslag ur SOU 2021:68 än det som berör införandet av en ny straffskärpningsgrund. Parallellt med genomgången av den föreslagna straffskärpningsgrunden berörs straffvärdebestämmelsen och de särskilda bestämmelserna om försvårande och förmildrande omständigheter – men endast översiktligt. De står inte i huvudfokus för uppsatsens syfte och frågeställningar men belyses ändå för att ge en så pass heltäckande definition av straffvärdebegreppet som möjligt. I samband med redogörelsen för Gångbrottsutredningen görs inga anspråk på att försöka definiera vad som utgör kriminella nätverk, utan författaren använder

---

¹² Se till exempel 1 kap. 2 och 9 §§ samt 2 kap. 12 § RF.

¹³ Jfr Sandgren (2021) s. 35 och 55 f. När begreppet straffteoretisk används åsyftas sådant som inte nödvändigtvis behöver komma till uttryck genom lag. När begreppet straffrättslig används åsyftas konkreta förhållanden som uttrycks i lagen. I övrigt används de olika begreppen med samma innebörd.

begreppet utifrån utredningens definition. Inte heller är tanken att närmare undersöka vad som avses med organiserad brottslighet eller skillnaden mellan denna och kriminella nätverk.

Uppsatsens syfte och frågeställningar avgränsas till de teorier och principer i straffrätten som haft störst påverkan för svensk rätt och som återkommande kommit till uttryck i statliga utredningar.¹⁴ Då uppsatsens syfte delvis innebär en abstrakt undersökning av vilka principer/yttre gränser som finns, utelämnas andra konkreta frågor om exempelvis påföljdsval¹⁵ eller utformning av konkreta straffskalor¹⁶. Störst uppmärksamhet ges i stället till de *principer* straffskärpningar har att förhålla sig till.

Vad gäller de rättsliga principerna kommer endast de för uppsatsens frågeställningar mest relevanta principerna att uppmärksammas. Det nyss sagda innebär att uppsatsen inte berör andra konstitutionella frågor som rör utövandet av grundläggande fri- och rättigheter. Dessa rättigheter tar sikte på andra omständigheter än de som är i fokus i denna uppsats och är därför irrelevanta för uppsatsen.¹⁷

Framställningen begränsar vidare redogörelsen för den etiska dimensionen till att endast beröra vissa aspekter av etiken. Gällande begreppen etik och moral görs det ingen fördjupning och problematisering av dessa i sig, utan jag utgår från allmänt vedertagna definitioner i syfte att uppmärksamma en problematik som kan uppkomma om de värden som representeras av de båda begreppen eftersätts. Redogörelsen för begreppet rättssäkerhet avgränsas av delvis samma grunder till att endast avse vissa aspekter av resonemangen som framförs av bl.a. Peczenik och Leijonhufvud. Uppsatsen gör i denna del inga anspråk på en uttömmande definition av rättssäkerhetsbegreppet.

---

¹⁴ Se till exempel SOU 2007:90 s. 127 ff; 2008:85 s. 16 och 245; SOU 2021:68 s. 129 f; prop. 2009/10:147 s. 27 och 47; prop. 2016/17:108 s. 60 f.

¹⁵ Jfr 30 kap. BrB.

¹⁶ Se till exempel 3 kap. 5–6 §§ BrB.

¹⁷ Det handlar framför allt om de fri- och rättigheter som regleras i 2 kap. 1 § RF och som rör konflikter mellan exempelvis utövande av förenings- eller yttrandefriheten och det straffbara området eller lagförslag som innebär en inskränkning av dessa.

Uppsatsen avgränsas till svensk rätt. Det sagda hindrar emellertid inte att några av de principer som behandlas i framställningen ges en ytterligare motsvarighet i exempelvis Europakonventionens eller andra internationella konventioner (såväl rättsligt bindande som icke-bindande).¹⁸ Detta görs i syfte att betona de aktuella principernas betydelse i stort och deras status. De motsvarigheter som kommer till uttryck på andra ställen än i svensk rätt är inte tänkta att ses som ”icke-rätt” utan de bör snarare betraktas som påfyllnad av grundläggande fri- och rättigheter. Det som främst behandlas är FN-konventionen¹⁹ och FN:s allmänna förklaring²⁰. Även om den senare inte är rättsligt bindande, fyller den en moralisk funktion.

1.4 Metod, material & perspektiv

I uppsatsen tillämpas en rättsvetenskaplig metod. Rättsvetenskapen handlar om vad rätten är; den handlar om normer som grundas på överenskommelser träffade mellan människor och som har förankring i rättsliga regler.²¹ Metoden syftar till att öka kunskapen om rätten genom att systematisera och tolka gällande rätt.²² Därigenom kan brister som finns i nuvarande rätt belysas, som i sin tur har relevans för den slutliga analysen i avsnitt 6. Det sagda kan förstås med följande: I dagsläget förväntas ett flertal straffskärpningar äga rum, men vilka principer har reformerna att förhålla sig till? För att besvara denna fråga är det nödvändigt att utgå från lag, förarbeten, prejudikat och doktrin för att fastställa dessa. Härmed fastställs gällande rätt genom att uppsatsen inhämtar information från material som i den juridiska litteraturen anses utgöra rättsliga normer, s.k. rättskällor.²³ I framställningen ägnas särskild uppmärksamhet till lagtexten och de förarbeten som legat till grund för de normer som tillika är i centrum

---

¹⁸ I sammanhanget kan det uppmärksammas på att Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna och dess tilläggsprotokoll är inkorporerad i svensk rätt genom lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

¹⁹ Förenta nationernas konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (1966).

²⁰ Förenta konventionernas allmänna förklaring av de mänskliga rättigheterna (1948).

²¹ Sandgren (2006) s. 530; Sandgren (2021) s.16 f.

²² Sandgren (2021) s. 51.

²³ Detta förfarande kan liknas vid att man ”hittar vinklar och vrår”, där ämnet ofta har sitt ursprung i något som skaver eller något som växer fram med tiden och där problemen uppenbaras alltmer, se Bull (2004) s. 69 ff och 77.

för framställningen. Det bör dock påpekas att en svaghet med den rättsvetenskapliga metoden är att den ibland tenderar ta det som står skrivet i rättskällorna, främst i förarbeten, för givna endast på den grunden att utsagorna återfinns i rättskällorna. Av den anledningen bör det skiljas mellan sådant som har relevans i det aktuella sammanhanget och vad som utgör statsrådets enskilda åsikt.²⁴

I framställningen undersöks vilka straffrättsliga, rättsliga/konstitutionella och etiska principer som finns för straffskärpningar. Det är därför inte fråga om en regelorienterad framställning som har som yttersta målsättning att undersöka hur en viss lagbestämmelse tillämpas i domstol eller huruvida specifika domstolsavgöranden kunde fått andra utgångar. Det som huvudsakligen analyseras är om nuvarande grundvärden tillförsäkras tillräckligt skydd vid straffskärpningar och om det finns behov av starkare skydd utifrån rättviseskäl. Det är således fråga om en rättsanalytisk metod där analysen omfattar mer än att enbart fastställa gällande rätt. Därav är det mest rättvisande att benämna uppsatsen som rättsanalytisk. Det kan i sammanhanget påpekas att det råder delade meningar i den juridiska litteraturen om var skiljelinjen mellan rättsdogmatisk och rättsanalytisk metod går, men att jag i det följande kommer utgå från Sandgrens uppfattning av vad som utmärker rättsanalytisk metod.²⁵

Utöver lagtexten och förarbeten har Jareborgs bok ”Allmän kriminalrätt” ingående studerats, som sedan varvats med Asps & Ulvängs bok ”Kriminalrättens grunder”. Bägge böckerna behandlar utförligt de principer och ideologier som präglar svensk straffrätt. Samtliga författare till respektive bok är välkända inom den straffrättsliga doktrinen och deras verk refereras återkommande till i andra studentuppsatser. När syftet i stället varit att undersöka etiska principer för straffrätten har Leijonhufvuds bok ”Etiken

---

²⁴ Sandgren JT (1995/1996) s. 740.

²⁵ Denna diskussion får ses som allmänt känd i juridiska kretsar och det saknas därför anledning att närmare redogöra för denna. I korthet kan nämnas att det råder olika uppfattningar om huruvida rättsdogmatiken tillåter en analys av annat material än rättskällorna, se till exempel Sandgren (2021) s. 53 ff och Kleineman m.fl. (2018) s. 24 ff. Olsen framhåller i sin artikel i SvJT (2004) s. 113 f att rättsdogmatikens uppgift påminner mycket om domarens arbetssätt, och att det ofta är tal om samma materialanvändning och frågor som domare kan tänkas ställas inför.

i juridiken” utgjort en viktig grund. I ett försök att konkretisera begreppet ”rättssäkerhet” har Peczeniks bok ”Vad är rätt?: om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation”, parallellt med Leijonhufvuds bok, använts som primärmaterial.

Som ett led i uppsatsens syfte och frågeställningar berör analysen delvis frågan om rätten behöver ändras för att bättre tillgodose ett visst behov eller värde, varför uppsatsen får ett visst inslag av rättspolitisk argumentation.²⁶ I samband med detta används debattartiklar och andra artiklar i syfte att bredda perspektivet. För att konkretisera diskussionen som förs i det följande tillämpas ett rättviseperspektiv som bl.a. omfattar rättssäkerhetsaspekter och konstitutionella aspekter. Med den förra menas att uppsatsen analyserar kriminalpolitiken och den föreslagna straffskärpningsgrunden i relation till vissa rättssäkerhetsvärden (som identifieras i uppsatsen), den senare handlar om att uppsatsen undersöker vilka konstitutionella normer som finns och huruvida straffrätten sker i förenlighet med dessa normer.

1.5 Forskningsläge

Straffskärpningar är ett återkommande ämne i den allmänna debatten och föremål för ett antal statliga utredningar. I SOU 2021:68 ”Skärpa straff för brott i kriminella nätverk” gjordes en granskning av om det straffrättsliga regelverket kan skärpas för vissa brott som är vanligt förekommande bland kriminella nätverk”. I SOU 2013:38 ”Vad bör straffas” gjordes en kartläggning av det straffbara området och betänkandet utmynnade i principer som *bör* vara ledande vid kriminaliseringen.

Den främsta utmaningen vid författandet av denna uppsats har varit att finna material som både berör etiska och rättsliga ”förhållningsregler/principer” för kriminalisering/straffskärpning. En viktig bok har därför varit Leijonhufvuds bok ”Etiken i juridiken”, där författaren bl.a. uppmärksammar etiska frågor som lagstiftaren ställs inför vid utformningen av strafflagar. I ett försök att försöka konkretisera etikens funktion i

---

²⁶ Jfr Sandgren (2021) s. 55 ff.

juridiken har annan litteratur använts för att komplettera synsättet som finns gällande etiken i den juridiska litteraturen. För att få en så ”heltäckande” bild som möjligt i sammanhanget har diverse artiklar som problematiserar konflikten mellan etik och juridik använts för att kunna utvärdera etikens krav på etisk godtagbar strafflagstiftning. Eftersom den sortens frågeställningar uppsatsen utgår från inte tidigare behandlats som en enhetlig fråga, har författaren försökt inkorporera diverse författares texter samt olika typer av texter (exempelvis tidningsartiklar). Det bör i sammanhanget nämnas att Lernestedt behandlat frågan om likhet inför lagen och då med visst fokus på allas lika värde, likhet inför lagen och icke-diskriminering i boken ”Likhet inför lagen: rättsfilosofiska perspektiv”. Däremot har Lernestedt frågeställning främst fokuserat på huruvida kulturella faktorer bör beaktas, vilket inte behandlas i denna framställning.

1.6 Disposition

Varje avsnitt är tänkt att successivt utvidga ämnet. Avsnitt 2 behandlar straffrätt och grundläggande principer och teorier. I samma avsnitt behandlas kriterier som *bör* beaktas vid kriminaliseringen. Syftet är att skapa en grundförståelse för vilka principer och teorier som i stor utsträckning har format svensk straffrätt.

I avsnitt 3 behandlas rättsliga, främst konstitutionella bestämmelser. Syftet är att redogöra för vilka rättsliga samt konstitutionella principer samt konventionsåtaganden som straffskärpningar behöver beakta, vilket är nödvändigt inför genomgången av den etiska aspekten i rättsreglerna.

I avsnitt 4 belyses etikens koppling till juridiken samt hur etiska principer kan utläsas med hjälp av befintliga rättsregler. Tanken är att ge läsaren en förståelse för vilka etiska och materiella överväganden de olika rättsreglerna, som berörts i föregående, avsnitt bottenar i. I samma avsnitt undersöks vilken konflikt som kan finnas mellan etik och lag, samt vilken betydelse det allmänna rättsmedvetandet har i sammanhanget. Genom att redogöra för vilka konflikter som finns kan de följder som riskerar att uppstå till följd av detta bättre förstås.

I avsnitt 5 introduceras straffvärdebegreppet och den bedömning som görs i samband med detta. I samma avsnitt berörs straffskärpningar och de delar av SOU 2021.68 som rör den nu föreslagna straffskärpningsgrunden.

I avsnitt 6 redovisas uppsatsens analys som sedan varvas med avslutande slutsatser. Härmed är tanken att uppsatsens frågeställningar ska anses vara besvarade.

2 Straffteoretiska dimensionen

För att kunna tala om vilka principer som är centrala i straffrätten, måste man förstå vad straffrätt är; vilken koppling som finns mellan straffrätt och kriminalisering samt på vilka grunder straffsystemet/straffskärningar kan berättigas. Det krävs också förståelse inför varför straffsystemet är konstruerat som det är och vilka bakomliggande syften straffet utgår från. Det finns framför allt två teoretiska utgångslägen som haft betydelse för det svenska straffsystemet, nämligen allmänpreventiva och individualpreventiva tankegångar.²⁷ I det följande avsnittet behandlas en allmän redogörelse för straffet samt vad som bör vara utgångspunkt för kriminalisering. Därefter behandlas straffteorier och andra enstaka principer av betydelse.

2.1 Kort om straff och straffrätt

Straffrätten rör de brottsliga gärningar som är reglerade enligt lag.²⁸ Straffet är följden av den brottsliga gärningen och syftar till att tillföra personen som överträtt förbudet lidande eller obehag, varpå det straffrättsliga anspråket utmärks av att endast staten förfogar över detta.²⁹ Att endast staten innehar straffrättsligt anspråk har sin grund i att straffrätten är en del av den offentliga rätten. Det blir därmed fråga om förhållandet mellan staten och den enskilde.³⁰ I olika sammanhang har det betonats vikten av att statens användning av straffrätten bör utnyttjas med försiktighet.³¹ En moralisk aspekt³² i sammanhanget är att straffrätten inte ska användas i syfte att

---

²⁷ Borgeke & Forsgren (2021) s. 34 ff. Det kan även nämnas att straffteorierna tillämpas på olika nivåer: (i) Kriminaliseringsnivå, (ii) Påföljdsnivå, (iii) Verkställighetsnivå. Till exempel kan allmänpreventiva tankegångar ha genomslag vid kriminaliseringen, men knappast på påföljdsnivå eller verkställighetsnivå, se vidare i Borgeke & Forsgren (2021) s. 39 f.

²⁸ Jfr 1 kap. 1 § BrB.

²⁹ Jareborg (2001) s. 17; Notera att det i 1 kap. 3 § BrB görs skillnad mellan straff och påföljd. Av lydelsen följer att böter och fängelse utgör straff, medan villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnade till annan vård utgör påföljder.

³⁰ Jareborg (2001) s. 18.

³¹ Prop. 1994/95: 23 s. 52 f; Dir. 2011:31 s. 3 f; SOU 2013:38 s. 423.

³² Straffrättens moraliska/etiska dimension behandlas närmare i avsnitt 4.

straffa människor och deras liv, utan enbart utifrån de gärningar som utförs.³³

Vidare intar kriminalpolitiken en central roll i straffrätten, då den intresserar sig för hur strafflagstiftningen bör utformas för att ligga i linje med samhällets normer och värderingar. I denna kontext är ett grundantagande att kriminalpolitiken bygger på en balanserad avvägning mellan effektivitet och rättssäkerhet.³⁴

2.2 Vad bör straffas?

Frågan om vad som bör straffas handlar i mångt och mycket om vad som *berättigar* straff.³⁵ I utredningen SOU 2013:38 ”Vad bör straffas?” lyfts olika intressen fram som förtjänar att skyddas genom kriminalisering. Utredningen betonar att innan frågan om vilka kriterier som bör ligga till grund för kriminalisering behandlas, ska de förslag som läggs fram inte betraktas som några absoluta regler för när kriminalisering är berättigad, utan de bör ses som allmänna utgångspunkter vid överväganden av kriminalisering.³⁶

Inledningsvis är ett grundläggande kriterium för användning av straffrätten att det finns **godtagbart skyddsintresse**.³⁷ Vad som utgör sådana intressen är inte på något sätt givet, däremot kan fri- och rättighetskatalogen i 2 kap. RF ge viss ledning i detta. Vilka skyddsintressen som uppfattas som likvärdiga varierar i viss utsträckning och de följer inte någon strikt inbördes ordning, utan deras angelägenhetsgrad avgörs utifrån de rådande värderingarna i samhället.³⁸ Inte heller är det mängden intressen som är av relevans, utan hur högt de olika intressena kan positionera sig till varandra. Utredningen betonar att hänsynstagandet ska tas till de mest näraliggande

---

³³ Asp SvJT (2016) s. 158.

³⁴ Jareborg (2001) s. 20. Jareborg framhåller att en rationell kriminalpolitik kräver kunskaper om verklighetens natur och vilka medel som finns att tillgå för att påverka denna, se s. 21.

³⁵ Jfr SOU 2013:38 s. 19 f.

³⁶ SOU 2013:38 s. 480.

³⁷ SOU 2013:38 s. 481.

³⁸ SOU 2013:38 s. 482. Enligt utredningen är det dock otvivelaktigt att mänskligt liv och statens bestånd står längst upp i hierarkin.

intressena, dvs. där skyddsintresset tydligt kan identifieras. Detta för att undvika förekomst av straffbud som anknyter till högre rankade skyddsintressen än vad som är fallet. I de fall det föreligger flera intressen, bör lagstiftaren tydligt tillkännage vilket eller vilka av dem som tillmäts mest betydelse i den aktuella straffbestämmelsen.³⁹

Ett ytterligare kriterium som berättigar kriminalisering är att det bör omfatta **de handlingssätt som kan orsaka skada eller fara för skada på skyddsintresset.**⁴⁰ Det centrala i skadebegreppet bör vara den skada som resulterar i en negativ påverkan som drabbar individen, allmänheten eller staten och inte avse s.k. rena obehagskänslor. Därtill bör skada man tillfogar sig själv, s.k. ”paternalistisk kriminalisering”, utelämnas.⁴¹ För att kriminaliseringen ska bli adekvat måste den ha nära beröringspunkter med de skyddsvärda intressena, alltså att straffbeläggandet bör beakta risken för skadans förverkligande. Ju mer avlägsna beröringspunkter ett handlande har med kränkningen att göra, desto starkare skäl finns för att inte kriminalisera handlandet.⁴²

Ett tredje kriterium som lyfts fram är att **kriminaliseringen får inte äventyra tillämpningen av skuldprincipen.**⁴³ För att principen inte ska äventyras bör kriminaliseringen omfatta sådana beteenden där det tydligt går att urskilja graden av klandervärdhet såväl vad gäller uppsåt som oaktsamhet.⁴⁴ Kriminaliseringen bör därför ha viss förankring hos allmänheten om vad som är rätt eller fel, eftersom alltför högt uppställda

---

³⁹ SOU 2013:38 s. 483. Vad som menas med detta kan enligt utredningen illustreras med att straffbudet för mord är mänskligt liv, och att det skulle kunna antas att skyddsintresset för straffbud som rör livsmedelshandling tar sikte på samma skyddsintresse (dvs. mänskligt liv). Enligt utredningen skulle ett sådant resonemang innebära att en dålig livsmedelshandling i förlängningen riskerar att kränka skyddsintresset (mänskligt liv), men att de skyddsintressen som rör straffsanktionering av dålig livsmedelshandling i första hand avser att människor inte ska bli sjuka. Det är således intresset av att människor inte ska bli sjuka som är det mest näraliggande intresset i detta fall. Av den anledningen bör inte skyddsintressen som mänskligt liv ligga till grund för straffbud som avser dålig livsmedelshandling, se vidare resonemang i SOU 2021:68 s. 482 f.

⁴⁰ SOU 2013:38 s. 483.

⁴¹ SOU 2013:38 s. 484.

⁴² SOU 2013:38 s. 485 ff.

⁴³ SOU 2013:38 s. 488.

⁴⁴ SOU 2013:38 s. 489.

ansvarskrav annars riskerar medföra att kriminaliseringen tappar sitt effektivitetssyfte.⁴⁵

Ett fjärde kriterium som lyfts fram är att **det inte får finnas ett tillräckligt värdefullt motstående intresse**. Detta då det finns beteenden som har betydande skadepotential men ändå inte framstår som oönskade. Som exempel härpå nämns bruket av alkohol.⁴⁶ Kriminaliseringen måste därför göras med en intresseavvägning mellan å ena sidan människors rätt till självbestämmande och integritet och å andra sidan samhällets behov att skydda medborgarna.⁴⁷

Slutligen, ett femte kriterium som lyfts fram är att **det inte får finnas någon alternativ metod tillgänglig som är tillräckligt effektiv för att komma till rätta med det oönskade beteendet**.⁴⁸ I första hand bör lagstiftaren överväga alternativa metoder, det gäller bl.a.: (i) om det oönskade beteendet redan är straffbelagd genom befintlig straffbestämmelse,⁴⁹ (ii) om det finns skäl att överväga en handlingsdirigerande regel som i första hand inte är repressiv,⁵⁰ (iii) om en repressiv handlingsdirigerande regel är nödvändig, bör lagstiftaren överväga åtgärder som exempelvis vite, sanktionsavgift eller återkallelse av tillstånd, och straff bör övervägas i sista hand.⁵¹

2.3 Straffteorier som i viss utsträckning präglat svensk rätt

2.3.1 Allmänpreventiva skäl

Ett av straffrättens övergripande syften är att på ett allmänt plan hindra människor från att begå vissa oönskade handlingar (och därmed förmå

---

⁴⁵ SOU 2013:38 s. 490 f.

⁴⁶ SOU 2013:38 s. 491.

⁴⁷ Heidenborg SvJT (2013) s. 308. Jfr med vad som sägs i SOU 2013:38 s. 491.

⁴⁸ SOU 2013:38 s. 492.

⁴⁹ SOU 2013:38 s. 493.

⁵⁰ SOU 2013:38 s. 494.

⁵¹ SOU 2013:38 s. 495.

människor att handla i önskvärd riktning).⁵² I dessa fall talar man om straffets allmänpreventiva effekter, vilka brukar definieras och motiveras utifrån avskräckning, moralbildning och vanebildning.⁵³ Den tänkta avskräckningseffekten ligger i att hotet om straff förutsätts leda till att människor ges skäl till att inte förfara på ett sätt som innebär skada för andra eller samhället i stort.⁵⁴ I sammanhanget betonas att kriminalisering inte bör användas för att komma till rätta med alla problem i samhället och endast användas som form av social kontroll i de fall kriminalisering anses vara den sista utvägen (*ultima ratio*).⁵⁵

I den straffrättsliga doktrinen anförs, vad gäller *avskräckningseffekt*, att det finns goda skäl att ifrågasätta effektiviteten av densamma då det är tveksamt om syftet uppnås i någon större utsträckning. Enligt Jareborg förstärks den tänkta avskräckningseffekten av att en större mängd människor *oaktat* straffhotet skulle avstå från att handla på ett visst sätt. Detta antagande baseras på att ett sådant avstående inte har att göra med själva straffhotet, då detta upplevs som irrelevant och huvudsakligen beror på att många människor respekterar lagen oberoende av detta. Det finns också anledning att tro att straffets avskräckningsfunktion, för att få genomslag, kräver att personer innan de begår brott tänker efter och gör en intresseavvägning av de risker som finns i och med handlandet (vilket sällan kan antas vara fallet).⁵⁶

---

⁵² Jareborg (2001) s. 47. I Jareborg & Zila (2020) s. 79 f. framhåller författarna att ett straffsystem som påstår sig eftersträva allmänpreventiva verkningar är irrationell om sådana verkningar inte uppnås. Författarna framhåller samtidigt att det står klart att enbart existensen av ett straffsystem medför påtagliga preventiva verkningar, varför det enligt dem är irrationellt att påstå att straffsystemet (på empiriska grunder) saknar allmänpreventiva verkningar.

⁵³ Asp & Ulväng (2013) s. 34. Se även Jareborg & Zila (2020) s. 76 ff.

⁵⁴ Jareborg (2001) s. 46 f; Asp & Ulväng (2013) s. 34.

⁵⁵ Jareborg (2001) s. 46. En anledning till att straffet bör användas med varsamhet är, enligt Jareborg, att verkställigheten av straffet sällan har en reparativ funktion; den förmildrar inte den utsattes upplevda skada. Tvärtom tillför straffet ytterligare obehag gentemot den dömda och dennes närstående. Straffet är i grunden repressivt, se Jareborg (2001) s. 47. Se även Wegerstad (2022) s. 321 ff gällande diskussionen om *ultima ratio*.

⁵⁶ Jareborg (2001) s. 47. Jareborg & Zila menar att den allmänna repressionsnivån är av liten allmänpreventiv betydelse, varpå författarna grundar sitt påstående på undersökningar som kunnat påvisa att straffsatser högre än tre års fängelse inte har någon nämnvärd allmänpreventiv verkan. Författarna menar vidare att en hög repressionsnivå kan bli kontraproduktiv i den meningen att strängare straff kan ge upphov till ett omvänt förhållande, där människorna lär sig att använda våld av statsmaktens egen våldsutövning.

Därutöver antas att straffet har en *moral-* och *vanebildande* inverkan hos medborgarna, varvid rättsnormernas införlivande i de mer informella sammanhangen (skola, familj, vänner m.m.) får stor betydelse för huruvida en individ väljer att förfara på ett visst sätt. Det ”inre” sammanhanget, som också kan benämnas som informell social kontroll, är av väsentlig betydelse eftersom det är föga troligt att enbart existensen av det ”yttre” sammanhanget, dvs. den *formella* sociala kontrollen (strafflagen), ger upphov till noggranna avvägningar hos individen om huruvida denne ska begå en viss handling eller inte. Fastän straffet i detta avseende fyller en funktion, bör denna inte endast av den anledningen användas som skäl för kriminalisering. Vill lagstiftaren åstadkomma ändringar av människors moral och upplevda vanor finns andra medel som bättre lämpar sig.⁵⁷

Härtill fyller straffet – som en slag bieffekt av straffets moralfunktion – en expressiv funktion. I takt med att lagstiftaren väljer att kriminalisera en handling blir strafflagstiftningen ett sätt att signalera till allmänheten att handlingen är socialt förkastlig, ett icke acceptabelt sätt att bete sig. Av den anledningen menar Jareborg att det bör finnas tillräckligt goda skäl för att bryta mot den etiska principen om att inte tillfoga andra lidande.⁵⁸

2.3.2 Individualpreventiva skäl

Vid sidan av straffets allmänpreventiva verkningar, återfinns straffets individualpreventiva verkningar. Till skillnad från straffets allmänpreventiva syfte (att påverka på ett allmänt plan), bygger det

---

Därtill framhåller författarna att ökad upptäcktsrisk är av betydligt större betydelse när det kommer till preventiva verkningar, jämförts med en högre repressionsnivå, Jareborg & Zila (2020) s. 80. För ytterligare diskussion om straffets preventiva verkningar hänvisas till Kriminalvårdens ”Kort om-rapport” om straffskärpningar, där det redogörs översiktligt för straffskärpnings effekter på brottslighet. Det kan noteras att Kriminalvården i samma rapport efterfrågar fler svenska studier rörande straffskärpningar, eftersom många av de forskningsstudier som finns är internationella och det är därför problematiskt att överföra studiernas resultat i en svensk kontext, se Kriminalvårdens rapport s. 3. Se även Grevholm & Andersson SvJT (2010) s. 463 ff, angående diskussionen om straffets preventiva verkningar och befintlig forskning.

⁵⁷ Jareborg (2001) s. 47. Se även Asp & Ulväng (2013) s. 34 f. För ytterligare läsning kring straffets normerande verkan kan det hänvisas till SOU 1986:14 s. 64 ff.

⁵⁸ Jareborg (2001) s. 48. Att enbart använda strafflagstiftning för att markera att man ser ”allvarligt på saken” är enligt Jareborg tveklöst då ett sådant syfte sällan fyller en hållbar grund för kriminalisering, se Jareborg (2001) s. 55.

individualpreventiva syftet på att försöka förmå den enskilde att inte förfara på ett visst sätt.⁵⁹ De individualpreventiva tankegångarna handlar dels om att personen, genom avskräckningen, *avhåller* sig från att begå ytterligare brott, dels om att personen, genom exempelvis inkapacitering, *förhindras* att begå nya brott. Det individualpreventiva syftet är alltså dels individuell avskräckning, dels oskadliggörande/inkapacitering. Beträffande den individualpreventiva avskräckningen framhålls i den juridiska litteraturen, att det knappast är ett hållbart val att låta de straffrättsliga sanktionerna genomsyras av dessa tankegångar. Det kan exempelvis tänkas att ju mer individen straffas, desto mer reduceras chanserna för att personen i försättningen väljer ett laglydigt liv.⁶⁰ Av den anledningen har individualpreventiva syften aldrig haft en naturlig del i kriminaliseringssammanhang, då en sådan hållning skulle få långtgående konsekvenser för den enskilde som begår brott.⁶¹

Fastän individualpreventiva tankegångar aldrig haft en naturlig del i kriminaliseringssammanhang var de särskilt framträdande under 1900-talet (för straffpåföljdens del), och denna hållning skulle senare komma att kallas för behandlingstanken. Tanken var att man skulle identifiera och behandla orsakerna bakom personens handlande, snarare än att straffa individen (i stället för straff skulle personen få vård). Enligt detta synsätt skulle ett mer individualiserat påföljdsval minska individens benägenhet att begå nya brott.⁶² Sådan vård är dock ofta förenad med visst tvång, eftersom behandlingen sällan genomförs med samtycke. Ett alltför stort beaktande av individualpreventiva tankegångar riskerar dessutom leda till att de som är

---

⁵⁹ Jareborg & Zila (2020) s. 85.

⁶⁰ Borgeke & Forsgren (2021) s. 36. Enligt Jareborg & Zila beror frågan om en person kommer fortsätta med brottslighet mångt och mycket på vilken samhällsklass den dömda tillhör, se Jareborg & Zila (2020) s. 86. Det kan även noteras att det tidigare uttalats att förbättrade ekonomiska och sociala omständigheter inte per se innebär en minskad brottslighet, SOU 1986:14 s. 63.

⁶¹ Jareborg (2001) s. 49. I sammanhanget, på samma sida, nämner Jareborg att det vore nästintill bisarrt om kriminalisering användes av dessa skäl då det skulle innebära att hotet om straff ingriper ett urvalskriterium – något som skulle få långtgående konsekvenser för enskilda personer. Enligt honom blir individualpreventiva skäl däremot aktuella i samband med verkställighet av straffpåföljd.

⁶² Borgeke & Forsgren (2021) s. 36.

mest socialt utsatta blir föremål för mer repressiva åtgärder än de som inte lever under samma suboptimala omständigheter.⁶³

2.3.3 Några centrala principer

I svensk strafflagstiftning används i hög grad principerna om proportionalitet och ekvivalens för att rättfärdiga straff.⁶⁴

Proportionalitetsprincipen syftar till att upprätthålla rättvisa genom att säkerställa balans mellan brott och straff, dvs. att straffet bestäms utifrån förtjänst (=vad gärningspersonen förtjänar).⁶⁵ Principen kompletteras i sin tur av ekvivalensprincipen, som innebär att det är rimligt att acceptera att lika svåra brott ska behandlas lika vad gäller straff och att brott av skild allvarlighetsgrad ska behandlas olika.⁶⁶

Därtill vilar strafflagstiftningen i viss utsträckning på humanitetsprincipen.⁶⁷

I relation till principerna ovan syftar denna princip till att hämma en alltför repressiv straffrätt, dvs. att bestraffningen sker med beaktande av rimlighet och måttlighet samt att densamma tar hänsyn till det mänskliga i att fela, varför straffpåföljden bör bestämmas med utgångspunkt i mildast tänkbara påföljd. Principen anses innebära krav på att det straffrättsliga systemet visar respekt för den enskilda samt främjar principen om alla människors lika värde.⁶⁸

---

⁶³ Borgeke & Forsgren (2021) s. 37.

⁶⁴ Se till exempel SOU 1986:14 s. 143; SOU 2008:85 s.16 och 36; SOU 2014:18 s. 12; prop. 2009/10:147 s. 47; prop. 2016/17:108 s. 18.

⁶⁵ Borgeke & Forsgren (2021) s. 40; Asp & Ulväng (2013) s. 51.

⁶⁶ Borgeke & Forsgren (2021) s. 41. Båda principernas funktion konkretiseras närmare i avsnitt 5.

⁶⁷ SOU 2008:85 s. 245.

⁶⁸ Borgeke & Forsgren (2021) s. 41 f. Vad som avses med människors lika värde behandlas närmare i avsnitt 3.

3 Rättsliga dimensionen

I detta avsnitt behandlas ett urval av rättsregler/principer som har betydelse för strafflagstiftningen. För att förstå på vilket sätt strafflagstiftningen förhåller sig till rättsregler, måste relevanta rättsregler identifieras och analyseras. Det kan också illustreras med att rättsreglerna markerar gränserna för vad som inte får överträdas samt uppställer krav på att frihetsberövanden måste vara godtagbara. Då straffrätten i vid mening utgör offentlig rätt (maktförhållandet mellan den enskilde och det allmänna), finns ett berättigat intresse av att belysa vilka rättsliga ramar/gränser som uppställs. Initialt behandlas grundläggande krav på hänsynstagandet till människors lika värde samt generalitetskravet. Därefter behandlas uttalade fri- och rättigheter samt rättighetsbegränsningar. Framställningen övergår sedan till att behandla RF i förhållande till andra konventioner samt tolkningen av vissa behandlade rättsregler (främst rättighetsskyddet, legalitetsprincipen och likhetsprincipen).

3.1 Grundläggande fri- och rättigheter

3.1.1 Utgångspunkter

Mot bakgrund av ovan behandlade principer och teorier, kan det konstateras att dessa inte innehåller uttryckliga krav eller gränser för hur strafflagstiftningen ska utformas. Det är snarare fråga om principer och teorier som kan ge straffet ett syfte.⁶⁹ När det sedan kommer till den rättsliga dimensionen kan inledningsvis nämnas att det inte finns en enhetlig samling med regler som föreskriver kvalitativa/särskilda kriterier för hur strafflagstiftningen ska utformas, i stället handlar det om enstaka rättsliga normer som lagstiftaren underförstått ska beakta vid utformningen av lag.⁷⁰

---

⁶⁹ Även dessa principer och teorier inte uttryckligen är föreskrivna i lag med tydliga krav anses principerna om proportionalitet och ekvivalens komma till uttryck i 29 kap. 1 § BrB. På motsvarande vis anses 30 kap. 4 § BrB ge uttryck för förhumanitetsprincipen. Principerna behandlas mer i avsnitt 5.

⁷⁰ Jfr Asp & Ulväng (2013) 1 kap. 1, särskilt avsnitten 1.3.4, 1.4.3 och 1.4.5. Med att det finns en ”uttalad samling” menar jag att de bestämmelser som finns inte explicit vänder sig

Merparten av bestämmelserna återfinns i RF. I 1 kap. regleras grunderna för det svenska statskicket i vilken grundläggande fri- och rättigheter fastslås, samt relationen mellan det allmänna och den enskilde. Bestämmelserna utmärks av att de föreskriver vilka värden som svensk rätt vilar på.⁷¹ De i straffrättsligt hänseende viktigaste bestämmelserna är sannolikt (i) principen om den offentliga maktutövningens lagbundenhet 1 §, (ii) principen om alla människors lika värde i 2 §, (iii) principen om allas likhet inför lagen i 9 §.⁷² Samtliga bestämmelser utom 2 §, som utgör ett program- och målsättningsstadgande, har karaktären av rättsprinciper.⁷³

I program- och målsättningsstadgandet fastslås att den offentliga maktutövningen ska ske i överensstämmelse med alla människors lika värde och den enskilda människans rätt till frihet.⁷⁴ Detta stadgande är tänkt, vad gäller alla människors lika värde, att ses i ljuset av likhetsprincipen i 9 § och andra former av skydd mot diskriminering (i 2 kap.).⁷⁵ Stadgandet innebär bl.a. krav på att straffbestämmelser måste avse *gärningstyper*, inte vissa konkreta *gärningar* (dvs. den måste vara generell). Ett ytterligare krav som följer av stadgandet är att straffbestämmelser ska rikta sig till *klasser* av personer, inte konkreta personer.⁷⁶ Att bestämmelsen markerar att strafflagstiftningen måste vara generell utformad, får rimligen tolkas som

---

till straffrättens område och att eventuella kriterier för strafflagstiftningen får utläsas mellan raderna. Observera dock att det i 2 kap. 4 § RF fastslås ett förbud mot dödsstraff.

Det kan också nämnas att kriminalisering ytterst är riksdagens uppgift, jfr 1 kap. 4 § andra stycket samt 8 kap. 2 § RF.

⁷¹ Prop. 1973:90 s. 227. Angående det ”allmänna”, så framgår av 1 kap. 8–9 §§ RF att det allmänna utgörs av domstolar, förvaltningsmyndigheter och kommunala förvaltningsmyndigheter.

⁷² Jfr Hirschfeldt, Lexinokomentaren till 1 kap. RF.

⁷³ SOU 1975:75 s. 164; prop. 1973:90 s. 194.

⁷⁴ Prop. 2001/02:72 s. 15. Notera även att det i fjärde stycket föreskrivs att det allmänna ska verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden.

⁷⁵ Hirschfeldt, Lexinokomentaren till 1 kap. 2 §, RF, avsnitt 3. För ytterligare diskussion gällandes dess rättsliga status kan det hänvisas till Eka SvJT (2016) s. 367 ff.

⁷⁶ Jareborg (2001) s. 28, 53 och 63. Utmärkande för sådana grupper – klasser av personer – är att de har en viss egenskap eller ställning som gör att de vid underlåtenhet kan göra sig skyldiga till brott, till exempel utgör föräldrar specialsubjekt (jfr 23 kap. 6 § tredje stycket BrB). För mer utförlig genomgång gällande dessa klasser, se vidare i Asp & Ulväng (2013) s. 190 ff. Lernestedt menar att det faktum att strafflagstiftningen endast träffar vissa grupper i samhället och inte hela befolkningen, inte är problematiskt. Med detta menar Lernestedt att så länge generalitetskravet för kriminalisering är uppfyllt (dvs. att straffbud är generellt avfattade och formellt tillämpliga på alla), är det förenligt med generalitetskravet att införa straffbestämmelser som i praktiken endast kommer träffa en grupp i samhället, SOU 2006:30 s. 298. Jfr även Lernestedt (2015) s. 111 ff.

att strafflagstiftningen ska utgå från att alla samhällsmedborgare är potentiella brottsförövare.

Vad som sagts ovan om generalitetskravet, kan knytas till principen om likhet inför lagen i 1 kap. 9 § RF. Innebörden av likhetsprincipen kan i sin tur härledas till det grundläggande synsättet om alla människors lika värde i 1 kap. 2 § RF.⁷⁷ Principen medför endast ett krav på att den offentliga förvaltningen ska iaktta saklighet och opartiskhet, vilket innebär att den enbart riktar sig till *rättstillämpningen* och inte till normgivningen. Annorlunda uttryckt medför principen endast ett krav på likabehandling *inför* lagen - inte i lagen.⁷⁸ I förarbetena till bestämmelsen diskuterades förvisso om den inte också skulle omfatta normgivningen, men lagstiftaren framhöll att en sådan ordning inte skulle vara praktiskt möjlig eller för den delen önskvärd. Detta då särbehandling i vissa fall är önskvärd och nödvändig.⁷⁹ Därvid uttalades att vad anbelangar normgivningen så ska lagstiftaren eftersträva sådana avvägningar som uppfattas som rimliga och rättvisa, vilket bäst ansågs kunna ske genom programstadgandet i 1 kap. 2 § RF (om alla människors lika värde m.m.).⁸⁰

Slutligen kan tilläggas att det som föreskrivs 1 kap. 1 § tredje stycket RF, om att den offentliga maktutövningen är lagbunden, är ett uttryck för den s.k. legalitetsprincipen.⁸¹ Principen vänder sig till samtliga samhällsorgan, dvs. till domstolarna, förvaltningsmyndigheterna och de kommunala förvaltningsmyndigheterna samt riksdag och regering.⁸² I samband med att bestämmelsen infördes uttalade konstitutionsutskottet att principen ger uttryck för att Sverige är en rättsstat.⁸³

---

⁷⁷ Hirschfeldt, Lexinokommentaren till 1 kap. 9 § RF, avsnitt 6.

⁷⁸ Av paragrafens ordalydelse följer att den vänder sig till de som *fullgör* offentliga förvaltningsuppgifter, se även prop. 1975/76:209 s. 138.

⁷⁹ Prop. 1975/76:209 s. 97 ff.

⁸⁰ Prop. 1975/76:209 s. 98.

⁸¹ Inom straffrätten innebär legalitetsprincipen att ingen ska kunna straffas utan stöd i lag (jfr 1 kap. 1 § BrB). Därutöver kompletteras principen genom bl.a. 2 kap. 10 § RF, vilken behandlas närmare i avsnitt 3.2.2.

⁸² Holmberg, m.fl. lagkommentaren till RF 1 kap. 1 §.

⁸³ KU 1973:26 s. 59.

3.1.2 Om vissa fri- och rättigheter samt rättighetsbegränsningar

3.1.2.1 Rörelsefrihet

Om vi för stunden lämnar 1 kap. RF åt sidan och i stället övergår till 2 kap., kan vi se att rätten till rörelsefrihet stadgas i 8 § RF.⁸⁴ Rätten att röra sig fritt kan emellertid begränsas genom frihetsberövande (som utmärks av att det har tvingande karaktär). Inte alla inskränkningar innebär en begränsning av rörelsefriheten, utan avgörande för om begränsningen utgör en begränsning eller inte är huruvida den förhindrar den som är instängd eller utestängd från att komma i kontakt med andra människor.⁸⁵ På så vis blir frihetsberövande strafflagar relevanta i kontexten då dessa utgör begränsningar av rörelsefriheten.⁸⁶ Straffrättsliga påföljder som innebär frihetsberövande eller hot om frihetsberövande straff får därför betydelse ur grundlagsperspektiv (konstitutionellt perspektiv).

Vidare kan tilläggas att begränsningar av rörelsefriheten förutsätter lagstöd, 2 kap. 20 § 3 RF. Därtill måste de inskränkningar som görs vara *godtagbara* i ett demokratiskt samhälle, 2 kap. 21 RF.⁸⁷ Utöver nämnda godtagbarhet ska begränsningen anses vara nödvändig med hänsyn till det ändamål som föranleder begränsningen i fråga. Denna intresseavvägning anses ge uttryck för en proportionalitetsbedömning.⁸⁸ Straffrättsliga inskränkningar av rörelsefriheten behöver med andra vara proportionerliga samt ske inom ramen för vad som anses vara godtagbart i ett samhälle.

3.1.2.2 Skyddet mot diskriminering

---

⁸⁴ I förarbetena till bestämmelsen beskrivs rätten att röra sig fritt som en kroppslig fri- och rättighet som skyddar den personliga friheten och säkerhet, SOU 1975:75 s. 139 f; prop. 1975/76:209 s. 52 f.

⁸⁵ Prop. 1973:90 s. 241.

⁸⁶ SOU 1975:75 s. 139 och 334; prop. 1973:90 s. 242.

⁸⁷ Inskränkningar av rörelsefriheten måste således vara godtagbara men ett förslag innebärandes frihetsberövande straffpåföljder (dvs. kriminalisering) behöver inte underkastas s.k. kvalificerat förförande (jfr 2 kap. 22 § 3 RF). Se även SOU 1978:34 s. 65.

⁸⁸ Prop. 1975/76:209 s. 153. Se även Jermsten, Lexinokommentaren till 2 kap. 21 § RF, avsnitt 2.

En ytterligare rättighet av relevans för uppsatsen, är skyddet mot diskriminering i 2 kap. 12 § RF. Bestämmelsen syftar till att infria program- och målsättningsstadgandet 1 kap. 2 § RF (om allas lika värde). Bestämmelsen tar vidare sikte på normgivningen, men inte på rättstillämpningen.⁸⁹ Den innebär därmed ett förbud mot diskriminerande normgivning.⁹⁰ Förbudet omfattar lagar som resulterar i missgynnande med anspelning på etnicitet, hudfärg eller annat förhållande eller med hänsyn till sexuell läggning. Om exempelvis innehållet i rättsreglerna medför att minoritetens förhållanden i visst hänseende blir sämre än majoritetens eller föreskrifter som ger förmåner till majoritetssamhället men inte åt en viss minoritet så är detta att likställa med ett otillåtet missgynnande.⁹¹ Därtill kan nämnas att förbudet har en civilrättslig motsvarighet i 16 kap. 9 § BrB.⁹² Skillnaden mellan dessa är alltså att den förra bestämmelsen reglerar förhållandet mellan näringsidkare och individ, medan den i RF reglerar relationen mellan det allmänna och den enskilda individen.⁹³

Vid införandet av bestämmelsen uttalades att det inte ansågs behövligt med ett förbud mot diskriminering gentemot de rättstillämpande organen. Detta motiverades med att ett förbud i grundlag mot viss normgivning indirekt kommer att träffa de rättstillämpande organens verksamhet.⁹⁴ Utifrån bestämmelsens innebörd är det rimligt att anta att diskrimineringsförbudet, i straffrättsliga sammanhang, inte endast ska genomsyra den offentliga förvaltningen, utan även ska förstås som den enskildes rätt att inte utsättas för negativ särbehandling (på basis av nämnda diskrimineringsgrunder). Det är vidare ett rimligt antagande att lagstiftaren motsatt sig lagbestämmelser som indirekt eller direkt kan leda till ett sådant otillåtet missgynnande som avses enligt 2 kap. 12 § RF.

---

⁸⁹ SOU 1975:75 s. 114 f.

⁹⁰ Notera också att det i 1 kap. 1 § femte stycket RF riktas en anmodan till lagstiftaren om att det allmänna ska motverka diskriminering.

⁹¹ Prop. 1975/76:209 s. 157 f.

⁹² Jfr SOU 1975:75 s. 115.

⁹³ Prop. 1970:87 s. 74 f. Av praxis kan utläsas att för straffbarhet krävs inte att bestämmelsen uttryckligen hänvisat till exempel etnicitet, utan tillräckligt är om den i praktiken gett upphov till sådant utfall, NJA 1999 s. 556. För mer utförlig bild gällande praxis, se Roos, Lexinokommentaren till 16 kap. 9 § BrB, avsnitt 5.

⁹⁴ Prop. 1975/76:209 s. 100.

3.1.3 RF:s förhållande till andra föreskrifter och konventioner

Utöver ovan nämnda lagrum, fastslås Europakonventionens rättsliga ställning i 2 kap. 19 RF.⁹⁵ Som en konsekvens härav får ingen lag eller föreskrift få meddelas i strid med konventionen. Inbegripet i detta följer att Sverige åtagit sig att tillförsäkra de fri- och rättigheter som följer av konventionen.⁹⁶ Även om bestämmelsen inte per se innebär att konventionen ges grundlagsstatus eller att det skapas en ny nivå mellan vanlig lag och grundlag, får den betydelse i de fall där det föreligger en konflikt mellan konventionen och annan lag. I den situationen löses konflikten genom lagtolkning eller andra rättstillämpningsmetoder.⁹⁷ Härigenom förhindras lagstiftaren att stifta lagar (läs: strafflagar) som leder till normkonflikt med konventionen.

Ett flertal av bestämmelserna i Europakonventionen påminner om de som återfinns i RF.⁹⁸ Utöver Europakonventionen, bottnar fri- och rättighetstänkandet i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter⁹⁹ varav flera av de påminner om de i RF och Europakonventionen.¹⁰⁰ Därtill kan nämnas att det av FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna framgår liknande/motsvarande

---

⁹⁵ Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna och dess tilläggsprotokoll är inkorporerad i svensk rätt genom lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

⁹⁶ Intentionen bakom inkorporeringen var att binda staterna till en internationell överenskommelse genom att förmå dessa att erkänna och respektera mänskliga rättigheter, i syfte att skydda den enskilda individen gentemot det egna landet, se prop. 1993/94:117 s. 10 f.

⁹⁷ Prop 1993/94:117 s. 37. För en närmare redogörelse av den tolkning som kan bli aktuell hänvisas det till Jermsten, Lexinokomentaren till 2 kap. 19 § RF.

⁹⁸ Jfr till exempel artiklarna 1 till 18 (notera också de tilläggsprotokoll som finns) med bestämmelserna i 2 kap. RF. Ett konkret exempel är den straffrättsliga legalitetsprincipen i artikel 7.1 som föreskriver ett retroaktivitetsförbud i svensk straffrätt och som påminner om bestämmelsen i 2 kap. 10 § RF, mer om detta i avsnitt 3.2.2.

⁹⁹ Förenta nationernas konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (1966).

¹⁰⁰ I artikel 26 FN-konventionen fastslås bl.a. alla människors likhet inför lagen och att det råder förbud mot all sorts diskriminering i lag, som grundar sig på ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationell eller social härkomst, egendom, börd eller ställning i övrigt. I artikel 14 i Europakonventionen föreskrivs ett liknande stadgande som tar fäste på liknande grunder. I RF finns motsvarande bestämmelser framför allt i 1 kap. 2 § och 9 § samt 2 kap. 12 § RF.

rättigheter.¹⁰¹ Med anledning av att Sverige tillerkänner en rad bestämmelser, utöver de i RF, som alla har det gemensamt att de tar sikte på icke-diskriminering och allas lika värde, kan det antas ge uttryck för en uttalad vilja från lagstiftarens sida att inte instifta lagar som kränker dessa rättigheter.

3.2 Tolkningen av vissa av rättsreglerna

3.2.1 Allmänt om tolkningen

Fri- och rättigheterna i RF bygger på en kompromiss mellan flera politiska partier. En strikt tolkning av grundlagen resulterar naturligtvis i ett större skydd än mindre strikt tolkning. De bestämmelser som kommer till uttryck genom RF m.m., och som behandlats i framställningen, fyller olika funktioner och tar sikte på olika rättigheter. Vissa rättigheter har en stark koppling till straffrätten, inte minst legalitetsprincipen och principen om likheten inför lagen. När det gäller de två sistnämnda är det av intresse att veta hur de ska förstås, alternativt vilken ställning de ska anses ha vid tolkningen.¹⁰²

Att program- och målsättningsstadgandet endast är av allmän karaktär kan förvisso uppfattas som så att det inte kan bli tillämpligt i domstol, men det stämmer inte riktigt. De värden stadgandet ger uttryck för har i vissa fall tillmätts viss betydelse i rättstillämpningen. Det gäller i synnerhet i fråga om rättsliga överväganden som innefattar frågor om likabehandling, lämplighet och proportionalitet.¹⁰³ Gällande proportionalitetsbedömningar vid inskränkningar av grundläggande fri- och rättigheter, förefaller stadgandet i

---

¹⁰¹ FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948). Den är inte juridiskt bindande, utan fyller mer en moralisk funktion. Av artikel 1 framgår att alla födda fria, med lika värde och rättigheter. I artikel 2 stadgas att varje persons rätt till likaberättigande, utan åtskillnad pga. exempelvis ursprung. Se även artikel 7 om allas likhet inför lagen.

¹⁰² Beträffande ratificerade konventioner har hovrätten (HovR) tidigare bedömt att man vid lagtolkningen bör sträva efter att undvika konflikt med folkrättsliga åtaganden, RH 1996:87. Målet rörde tolkningen av bl.a. begreppet ”barn”, där domstolen bedömde att begreppet skulle tolkas mot bakgrund av konventionsbestämmelse.

¹⁰³ Hirschfeldt, Lexinokommentaren till 1 kap. 2 § RF, avsnitt 2 och däri gjorda hänvisningar.

2 kap. 21 § RF ha kommit att utgöra en slags värdegrund i rättstillämpningen.¹⁰⁴

3.2.2 Legalitetsprincipen

Principen som stadfästas i portalparagrafen till RF, utfylls i straffrättslig mening av bestämmelserna i 1 kap. 1 § BrB (om att ett brott förutsätter en gärning för vilken straff är föreskrivet) och i 2 kap. 10 § RF (om att ingen får dömas till straff för en gärning som inte var belagd med straff vid tillfället eller dömas till hårdare påföljd än den som fanns föreskrivet vid gärningstillfället).¹⁰⁵ Tolkningen av legalitetsprincipens innebörd har aktualiserats vid åtskilliga tillfällen inom rättstillämpningen.¹⁰⁶ Den grundläggande innebörden av principen är att den binder den offentliga maktutövningen och därigenom möjliggör för enskilda personer att förutse vad de kommer utsättas för, givet att de handlar på ett visst sätt.¹⁰⁷

Principen inbegriper i sin tur fyra underordnade principer. Dessa är:

- (i) föreskriftskravet
- (ii) retroaktivitetsförbudet
- (iii) analogiförbudet
- (iv) obestämdhetsförbudet¹⁰⁸

Vanligtvis vållar föreskrifts-, retroaktivitets- och analogiförbudet inga större svårigheter i straffrättsliga sammanhang. Däremot anses obestämdhetsförbudet i högre grad vara oklart och ge upphov till gränsdragningsproblematik.¹⁰⁹ Om exempelvis en straffbestämmelse inte i

---

¹⁰⁴ Se till exempel. NJA 2015 s. 45; NJA 2016 s. 1165; NJA 2018 s. 1051.

¹⁰⁵ NJA 2016 s. 3. Jfr fotnot 99.

¹⁰⁶ För att nämna några exempel på fall där principen aktualiserats kan nämnas följande. NJA 2012 s. 105; NJA 2016 s. 3; NJA 2018 s. 1103; NJA 2019 s. 557.

¹⁰⁷ Jfr 1 kap. 1 § tredje stycket RF samt 1 kap. 1 § BrB.

¹⁰⁸ Asp & Ulväng (2013) s. 46. Inom straffrätten inkluderar principen krav på att föreskrifter ska finnas tillgängliga för envar och att allmänheten ska ha möjlighet att få kännedom om reglernas innehåll, se NJA 2017 s. 157.

¹⁰⁹ Asp & Ulväng (2013) s. 47.

tillräcklig omfattning uppfyller kraven på tydlighet och klarhet, kan den inte användas för att fälla en person.¹¹⁰

I den juridiska litteraturen framförs att tolkningsproblematiken gällande obestämdhetsföreskriften hör samman med att språket sällan är bestämt och att det ofta tillåts ett visst mått av obestämdhet. En naturlig orsak till de tolkningssvårigheter som uppstår är således att bestämmelsen innehåller vaga begrepp eller i övrigt använder oklara avgränsningar.¹¹¹

3.2.3 Principen om likhet inför lagen

Kravet på likabehandling i 1 kap. 9 § RF kan aktualiseras i olika sammanhang men får som allra störst betydelse i straffrättsliga sammanhang.¹¹² En följd av att kravet endast rör rättstillämpningen och inte normgivningen är att likheten inför lagen endast kommer tillämpas lika gentemot dem som lagstiftningen bestämt.¹¹³ Detta hindrar dock inte att bestämmelsen ges en mångfacetterad betydelse, och inte sällan används likabehandlingskravet med varierande innehåll och i olika sammanhang. Enligt Lernestedt ska man inte stirra sig blind på att bestämmelsen endast vänder sig till rättstillämpningen, eftersom den på ett större plan handlar om något mer: om vad som ska anses vara godtagbar likhet mellan människor i samhället.¹¹⁴

Vad som ska anses vara godtagbar likhet prövades även av Högsta domstolen (HD) i NJA 2012 s. 464,¹¹⁵ där principen fick materiell betydelse varpå HD uttalade att det av etiska och humanistiska värderingar följer att en persons sociala ställning saknar betydelse vad gäller värderingen av

---

¹¹⁰ NJA 2016 s. 680.

¹¹¹ Ulväng, Lexinokommentaren till 1 kap. 1 § BrB.

¹¹² Lernestedt (2015) s. 14.

¹¹³ Enligt Lernestedt kan en särbehandlad bestämmelse därför aldrig anses stå i strid mot kravet på likhet inför lagen, såvida domstolen tillämpar lagen som lagstiftaren avsett, se SOU 2006:30 s. 294.

¹¹⁴ Lernestedt (2015) s. 15 ff. Lernestedt menar att begreppet ges en annan innebörd om man breddar perspektivet och låter kravet inrikta sig mot lagstiftaren: att lagstiftningen utformas i enlighet med likhet i lagen. Då övergår diskussionen principiellt till att handla om hur samhället bör gestaltas genom strafflagarna, se Lernestedt (2015) s. 18.

¹¹⁵ Målet rörde beräkningen av ideell skada och ersättning för frihetsberövanden där HD kom fram till att tidigare frihetsberövanden saknade betydelse för ersättningens storlek, se vidare i NJA 2012 s. 464.

dennes frihet, dvs. en given utgångspunkt är att allas frihet värderas lika. Detta oavsett om personen dessförinnan har avtjänat straff och därmed kan förmodas ha lägre känslighet för frihetsberövanden. Enligt HD skulle en rättsordning där personers rätt till frihet värderas olika leda till sociala orättvisor.

4 Etiska dimensionen

Nedan avsnitt behandlas etikens roll i straffrättsliga sammanhang. För att kunna tala om en ”etisk” strafflagstiftning, måste adekvata värden först identifieras. Eftersom begreppet etik är ytterst abstrakt är det nödvändigt att försöka klargöra i vilka sammanhang etiska värden får sin största betydelse. För att vidare förstå vilken funktion etiska principer fyller, måste det klargöras vilka konsekvenser ett åsidosättande av dessa principer kan få. Inledningsvis berörs skillnaden i formell och materiell rätt. Därefter berörs kopplingen mellan juridik och etik (däribland materiell rättvisa), varefter det redogörs för etiska aspekter kring konstitutionella rättigheter respektive likaberättigande. Framställningen varvas sedan med en genomgång för s.k. ”konflikter mellan etik och lag, där fokus framför allt ligger på den straffrättsliga utvecklingen under senare år samt det allmänna rättsmedvetandet, däribland en studie om detsamma.

4.1 Allmänna utgångspunkter

Utifrån vad som framkommit i föregående avsnitt har det kunnat påvisas att det i RF finns en rad bestämmelser som stadgar vissa krav på strafflagars innehåll. Det handlar bl.a. om att strafflagar ska vara generellt utformade, att strafflagar inte får ge uttryck för diskriminering och att straffrättsliga inskränkningar av rörelsefriheten måste vara godtagbara. Vad som är ”godtagbart”, dvs. frågan om rätten bör vara etisk godtagbar – eller om det endast räcker med att maktutövningen har stöd i lag – brukar ibland lyftas fram i litteraturen.¹¹⁶ I sammanhanget görs en distinktion mellan formell och materiell rättvisa. Om formell rättvisa är: lika fall ska behandlas lika,¹¹⁷ så är den materiella intresserad av innehållet i de faktiska rättsregler som tillämpas.¹¹⁸ Om den formella delen har nära anknytning till rättsreglerna, bottenar den materiella delen i sådana resonemang som inte nödvändigtvis

---

¹¹⁶ Se till exempel Gustavsson (1988) s. 253 ff; Zila SvJT (1990) s. 284; Peczenik (1995) s. 50 ff; Frändberg JT (2000/01) s. 269 ff; Lernestedt (2015) s. 18 f; Leijonhufvud (2015) s. 26 ff. En artikel som berör liknande tema: godtagbar straffrätt och rättssäkerhet är af Trampe SvJT (1987) s. 187 ff.

¹¹⁷ Jfr 1 kap. 9 § RF.

¹¹⁸ Peczenik (1995) s. 52 f; Jareborg & Zila (2020) s. 67.

förutsätter att det finns rättsregler och som ofta hänförs till oskriven lag, dvs. etiska värden.¹¹⁹ Det kan det vara på sin plats att göra vissa förtydliganden. Begreppen ”materiell rätt”, ”materiell rättvisa” m.m., kan subsumeras under begreppet ”materiell rättssäkerhet”.¹²⁰ Vad som ska förstås med det senare begreppet är emellertid omtvistat. Det finns dock viss enighet i litteraturen om att rättssäkerhetsbegreppet omfattar ett krav på rättslig förutsebarhet (dvs. formell rättssäkerhet),¹²¹ varav vissa menar att begreppet därutöver inkluderar krav på att den praktiska tillämpningen av rättsreglerna ska vara etiskt rätt (dvs. materiell rättvisa).¹²²

4.2 Godtagbar straffrätt

4.2.1 Etiken i juridiken

När det talas om etik i juridisk kontext åsyftas normalt en kategori av eftersträvansvärda egenskaper, vilka i sin tur utmärks av att de inte kan åsidosättas utan att verksamheten (exempelvis straffrättssystemet) förlorar sin legitimitet.¹²³ Då dessa kategorier ofta utgör essentiella värden (till exempel att ett rättssystem bör *skydda* enskilda medborgare från övergrepp av det allmänna), kan de fylla funktionen av principer.¹²⁴ Enligt Leijonhufvud kan sambandet mellan etiken och rättssäkerheten förstås som att en straffrätt som inte uppfyller vissa rättssäkerhetskrav inte heller kan vara etiskt godtagbar. Utöver denna koppling fyller etiken, enligt Leijonhufvud, en essentiell roll då den kan tolka rättsreglerna (läs: straffrättsreglerna) och därigenom granska deras innehåll närmare och hur de används.¹²⁵ I det följande kommer begreppet etik att användas i den

---

¹¹⁹ Leijonhufvud (2015) s. 15.

¹²⁰ Peczenik (1995) s. 60 ff.

¹²¹ Gustavsson (1988) s. 254; Zila SvJT (1990) s. 288 ff; Peczenik (1995) s. 51; Frändberg JT (2000/01) s. 270 ff.

¹²² Peczenik (1995) s. 63. Se även Jareborg & Zila (2020) s. 67 f.

¹²³ Leijonhufvud (2015) s. 13. Det bör poängteras att jag inte gör anspråk på en fullständig definition av vad som menas med etik och moral, utan snarare är min avsikt att belysa vilken roll dessa kan fylla i den juridiska argumentationen/diskussionen.

¹²⁴ Leijonhufvud (2015) s. 14 f.

¹²⁵ Leijonhufvud (2015) s. 27. Leijonhufvud menar att bruket av ordet ”etisk” och vad som är ”etiskt godtagbar” ofta landar i cirkelresonemang, alltså att man framför att något är oetiskt eftersom det är oetiskt acceptabelt. Detta är enligt henne en trolig förklaring till varför rättsvetenskapliga studier sällan använder sig av begreppen. Leijonhufvud betonar

bemärkelsen att den innefattar vissa värden. Begreppet moral kommer att användas i de fall det handlar om konkret handlande. Begreppet rättssäkerhet kommer beröras närmare nedan.

Beträffande ”etiska principer” synes det inte finnas några sådana uttalande för just straffrätten,¹²⁶ däremot kan förbudet mot dödstraff i RF ge oss viss ledning i vad som av majoritetssamhället kan uppfattas som djupt oetiskt, när det kommer till strafflagstiftning. Det skulle därför kunna hävdas att förevarande förbud uttrycker en *etisk* princip för vad straffrätten inte får användas till, och att vi därigenom uppställer yttre gränser för vad som är oetisk strafflagstiftning.¹²⁷ Spinner man vidare på den tanken är det rimligt att påstå att straffrätten inte endast bygger på moraliska föreställningar kring vad som är gott, ont, rätt eller fel i kriminaliseringshänseende, utan även i hur straffrätten ska användas.¹²⁸ En intressant frågeställning blir även om det bör finnas en yttre gräns, för hur mycket vi tillåter oss att straffa något som vi uppfattar som en i grunden omoralisk handling?

Vad som skulle innebära en normativ begränsning av hur mycket vi får straffa är troligen humanitetsprincipen, eftersom den bygger på tankesättet att alltför stränga straff i förlängningen blir inhumana.¹²⁹ Principen kan därför fungera som en garant för humanitet i straffsystemet, inte minst när det kommer till förslag om straffskärpningar.¹³⁰ På så vis kan principen syfta till att kritisera strafflagstiftningen om alltför många straffskärpningar införs, eftersom dessa samtidigt skulle innebära orättvisa bestraffningar av människors liv.¹³¹ I linje med detta synsätt ligger att straffskärpningar inte

---

dock att man inte för den sakens skull ska strunta i att föra etiska resonemang, utan tvärtom bör jurister se till att föra just sådana diskussioner, se Leijonhufvud (2015) s. 35.

¹²⁶ En sökning på internet har visat att om det söks på exempelvis ”etiska principer för straffrätten”/”etiska principer för kriminalisering” inom citattecken på Google, Google Scholar kommer det inte upp några sökningar. Även om man tar bort citattecknen så kommer inga konkreta sökträffar som man är ute efter. Av den anledning gör författaren tolkningen att det inte, eller i vart fall inte i någon nämnvärd omfattning eller särskilt lättillgängligt, finns några sådana uttalande principer,

¹²⁷ 2 kap. 4 § RF; Leijonhufvud (2015) s. 33.

¹²⁸ Jfr Leijonhufvud (2015) s. 17.

¹²⁹ Jareborg & Zila (2020) s. 97. Se även Träskman SvJT (2003) s. 178 och Borgeke & Forsgren (2021) s. 41.

¹³⁰ Jfr Leijonhufvud (2015) s. 26, 28 och 34. Jfr även Jareborg & Zila (2020) s. 98 samt Asp & Ulväng (2013) s. 50.

¹³¹ Jfr Leijonhufvud (2015) s. 27 f och 34.

ska användas för att kompensera för strukturella brister i samhället.¹³² Av detta synsätt följer också att straffrätten inte ska bidra till att lösa sociala eller samhällsrelaterade problem.¹³³

4.2.2 Etiska aspekter på konstitutionella rättigheter

Vad gäller lagens utformning, måste den utformas på grundval av vad folket ställer sig bakom samt utgå från tanken att alla ska vara lika inför alla.¹³⁴ Då denna diskussion bottenar i en etisk dimension, finns det ett intresse av att behandla resonemang kring lagars etiska godtagbarhet inom ramen för rättslig/konstitutionell rätt.¹³⁵ Det kan här till nämnas att ratificerandet av Europakonventionen bidragit till att markera vad som utgör mänskliga rättigheter.¹³⁶

Peczenik framhåller att mänskliga rättigheter är en oundgänglig del av den materiella rätten. Han framhåller vidare att om man godtar att fri- och rättighetsskyddet tillhör den materiella aspekten av rättsstaten, så är det rimligt att godta tesen om att den svenska rättsordningen tillförsäkrar vissa grundläggande fri- och rättigheter.¹³⁷ Ett annat sätt att uttrycka det är att formell rättssäkerhet inte utgör tillräckligt skydd mot godtycklig maktutövning, varför etiska värderingar fyller en nödvändig roll för att kunna förhindra instiftandet av oetiska lagar.¹³⁸ Beträffande den materiella innebörden av principen att alla är lika inför lagen, menar Peczenik att de av rättsreglerna gjorda distinktionerna måste ha en etisk motivering samt att ingen diskriminering får förekomma.¹³⁹ Enligt detta synsätt kan inte en rättsstats normsystem ses som legitimt om det samtidigt utmärks av stora

---

¹³² Jfr Jareborg & Zila (2020) s. 99.

¹³³ Jareborg (1994) s. 46.

¹³⁴ Jfr Leijonhufvud (2015) s. 23 f och 26.

¹³⁵ Peczenik (1987) s. 158.

¹³⁶ SOU 1999:58 s. 28.

¹³⁷ Peczenik (1995) s. 61 f. Gällande den distinktion Peczenik gör mellan en rättsstat och en demokrati kan det hänvisas till Peczenik (1995) s. 88.

¹³⁸ Leijonhufvud (2015) s. 27 f.

¹³⁹ Peczenik (1995) s. 53. Peczenik nämner också att graden av etisk godtagbarhet ökar ju mer rättssäkerhet, rättslikhet (icke-diskriminering), rättstrygghet (skydd mot våld) och öppenhet (rättstillgänglighet) beaktas, SOU 1999:58 s. 21.

orättvisor.¹⁴⁰ En följd av en orättvis lagstiftning kan vara att lagen hamnar i strid mot lagtolkarens etiska omdöme. Då kan lagtolkaren ha skäl att föredra andra intressen, enligt Peczenik.¹⁴¹

Vad gäller rättens förhållningssätt till principer, anser Peczenik att principer uttrycker *värden* medan en regel oftast utgör en beslutad *sammanvägning* av flera värden. Som exempel på detta lyfter Peczenik fram att en straffrättslig bestämmelse kan ge uttryck för en avvägning mellan hänsyn mot allmänprevention, individualprevention och gärningsmannens människovärde osv.¹⁴² Peczenik lyfter vidare fram att principer innefattar juridiskt och etiskt relevanta värden och i förekommande fall kan de uppställa ett ideal, varpå Peczenik tar 1 kap. 2 § första stycket RF som exempel vilken kan indelas i tre delar. Dessa är:

Den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde.

Den offentliga makten skall utövas med respekt för den enskildes människans frihet.

Den offentliga makten skall utövas med respekt för den enskilda människans värdighet.¹⁴³

Enligt Peczenik främjas ovanstående stadganden utifrån graden av exempelvis jämlikhet, frihet och mänsklig värdighet. På så vis fyller dessa funktionen att utgöra en *etisk värdebas*. Vidare inkluderar dessa värden ett ideal som kan förverkligas i olika hög grad.¹⁴⁴ För att upprätthålla en balans

---

¹⁴⁰ Peczenik (1995) s. 60. För egen del tolkar jag detta som att gjorda distinktioner som innebär diskriminering mellan människor är icke-etisk och därmed omfattas av begreppet ”stora orättvisor”, jfr föregående fotnot.

¹⁴¹ Peczenik (1995) s. 95. Följden blir, om man ska dra det till sin spets, att ett åsidosättande av dem endast kommer leda till att historiens dom kommer sen, med vilken författaren refererar till Hitler och Stalin, SOU 1999:58 s. 33.

¹⁴² Peczenik (1995) s. 513. Notera även att vad som är proportionerligt beträffande repressionsnivån i allt väsentligt grundas på samma värden, se vidare i Jareborg & Zila (2020) s. 71.

¹⁴³ Peczenik (1995) s. 447. Mina kursiveringar.

¹⁴⁴ Peczenik (1995) s. 447 f. Enligt Peczenik kan ordet etisk i vidsträckt bemärkelse förstås som vad som är gott för människor. Till exempel är det etiskt att ha en hög levnadsstandard, leva i ett fritt samhälle och att alla behandlas lika, Peczenik (1995) s. 93.

mellan de formella och materiella värdena krävs en förnuftig avvägning mellan stabilitet och flexibilitet, som på samma gång innebär att man försöker tillfredsställa både den formella och materiella rättvisan.¹⁴⁵ Utifrån vad som nämnts ovan är det rimligt att anta att principen ovan respekteras fullt ut, givet att vi vill ha ett rättssystem som inte präglas av orättvisa. En etisk godtagbar lagstiftning ska beakta människors lika värde, frihet och värdighet.

4.2.3 Etiska aspekter på likaberättigande

Jareborg menar att när vi pratar om synen på människovärdet, i synnerhet så som den kommer till uttryck i FN:s allmänna förklaring – mer specifikt artikel 1 (om att alla föds fria och med lika värde) och artikel 2 (om att ingen åtskillnad får göras på grundval av vedertagna diskrimineringsgrunder), så har vi att göra med en princip om mänskligt likaberättigande (dvs. rätten att bli likabehandlad), vars godtagbarhet inte beror på gällande normsystem, utan det rationella i att ha den som utgångsläge i den moraliska argumentationen. Principen sträcker sig förvisso långt bakåt i tiden, men har samtidigt haft en begränsad betydelse ur historiskt perspektiv. Enligt Jareborg beror det på att människor alltid haft behov av att göra skillnad mellan varandra, genom att utpeka vilka som är bättre respektive sämre varpå människor i allmänhet inte ansetts vara *lika* värda.¹⁴⁶ För att principen om likaberättigande ska ges genomslag i praktiken behöver den kompletteras. Orsaken härtill är att vara ”lika mycket värd” kan ju vara att vara ”lika litet värd”, vilket i sin tur påkallar en princip om *vördnaden för mänskligt liv*.¹⁴⁷

Att principen om likaberättigande behöver kompletteras beror på att människor ofta låter sin frustration och lidande gå ut över andra, i synnerhet brottslingar, vilket i sin tur riskerar att undergräva förutsättningar för välstånd. Om vi däremot är medvetna om faran i att anlägga ett synsätt som baseras på förakt gentemot andra människor, så inser vi också vikten av

---

¹⁴⁵ Peczenik (1995) s. 45.

¹⁴⁶ Jareborg JFT (2000) s. 435.

¹⁴⁷ Jareborg JFT (2000) s. 435 f.

ratificerande av mänskliga rättigheter. Mänskliga rättigheter anlägger i sin tur en grund för en human straffrättspolitik. Trots detta menar Jareborg att respekten för människovärdet tenderar stanna kvar på ytan. Det gäller i synnerhet om vi till följd av medias ständiga bevakning underkastar oss krav på "effektiv" kriminalpolitik och därigenom banar väg för en straffrättslig moralism, något som i sin tur bidrar till förutsättningar för att straffrättspolitiken blir populistisk. Att göra åtskillnad mellan människor, ett "vi" och "dem", dvs. vem som är "god" och vem som är "ond", är enligt Jareborg inte bara omoraliskt utan djupt hycklande eftersom de flesta av oss har begått brott. Därmed betonar Jareborg vikten av att aktivt motverka en straffrättslig moralism som bidrar till att upprätthålla en sådan ordning.¹⁴⁸

Jareborg anser vidare att vad som ytterst upplevs som proportionerligt beror i högsta grad på den rådande människosynen; föreställningar om preventionsbehov samt religiösa ideologier. Härvid gör Jareborg en analogi mellan proportionell straffbestämning och betygsättning vid lärosäten. I betygsättning fastslås relevanta kriterier för densamma och vilka gränser för de olika betygsgraderna som ska gälla. Det resulterar logiskt i att alla som bedöms lika också erhåller samma betyg. Med denna visshet vore det djupt orättvist att tilldela prestationer av likvärdig kvalitet olika betyg, alternativt att tilldela kvalitativt olikvärdiga prestationer samma betyg. När man ska försvara existensen av ett betygssystem har man, enligt Jareborg, ingen nytta av rättviseskäl; man måste kunna motivera på vilka grunder systemet kan förmodas ha positiva följder.¹⁴⁹ Vad som sagts ovan kan med andra ord ge uttryck för en uppfattning om att en etiskt godtagbar straffrätt inte endast ska beakta principen om likaberättigande utan också principen om värnaden för mänskligt liv samt att användandet av straff resulterar i preventiva följder.

---

¹⁴⁸ Jareborg JFT (2000) s. 436.

¹⁴⁹ Jareborg JFT (2000) s. 440.

4.3 Konflikt mellan etik och lag?

4.3.1 Straffrättsliga tendenser

Etiska principer inom straffrätten bidrar till att sätta upp ramar för vad som är godtagbar straffrätt. Dessa ideal/värden kan komma att åsidosättas, beroende på vilken skepnad den straffrättsliga utvecklingen ikläder sig.

Straffrättsliga tendenser utmärks vanligen av att de innebär en motsättning mellan olika intressen, inte sällan handlar det om en konflikt mellan effektivitet och rättssäkerhet.¹⁵⁰ När det kommer till pågående strömningar så finns det tydliga tendenser på preventionism i straffrätten.¹⁵¹ Asp menar att begreppet preventionism kan sammanfattas med situationer där intresset av att förebygga brott och skada dominerar tänkandet på flera nivåer inom straffsystemet.¹⁵² Preventionismen har sin grund i allmänprevention, och är därmed inget nytt inslag i straffrätten.¹⁵³ Enligt Asp kan begreppets innebörd lättare förstås, om man ställer det i relation till retributivismen, vars främsta mål förvisso inbegriper prevention, men likväl eftersträvar rättvisa. En ytterligare skillnad är att preventionismen utmärker sig genom att inte fästa avseende vid någon normativt grundad måttstock.¹⁵⁴ Att preventionismen är måttlös, leder vidare till den insikten att straffrättens ineffektivitet i kombination med en preventionistiskt präglad syn på straff kan göra en sådan straffrätt farlig. Om man vet att straffrättsliga åtgärder sällan för med sig preventiva verkningar, då vet man också att en preventionistisk inriktad straffrätt kommer finna sina skäl till att successivt skärpa straffen.¹⁵⁵ Härtill menar Asp att en sådan straffrätt kan bidra till en dikotomisering i synen på medborgarna. Konsekvensen härav är att det sker

---

¹⁵⁰ Asp SvJT (2007) s. 69.

¹⁵¹ Asp SvJT (2007) s. 69. Jfr även Asp SvJT (2016) s. 144 f.

¹⁵² Asp SvJT (2007) s. 70.

¹⁵³ Asp SvJT (2007) s. 71.

¹⁵⁴ Asp SvJT (2007) s. 77. Prevention hänförs ofta till den *offensiva* straffrätten, se vidare i Ulväng SvJT (2007) s. 5 f. För en översiktlig bild gällande vanliga ideologiska motsättningar inom straffrätten kan det hänvisas till Asp & Ulväng (2013) s. 55 ff. Att vi befinner oss i en offensiv inriktning bekräftas mer eller mindre genom olika offentliga uttalanden, se till exempel regeringens pressmeddelande: Nu inleds den största offensiven någonsin mot den organiserade brottsligheten.

¹⁵⁵ Asp SvJT (2007) s. 78.

en förskjutning av fokus från skadliga gärningar till farliga gärningspersoner, något som i förlängningen leder till en uppdelning mellan medborgarna (dvs. dikotomisering): å ena sidan har vi medborgarna som ska skyddas från de ”onda”, och å andra sidan har vi de som upplevs som ”farliga” för oss.¹⁵⁶ Ett alltför stort beaktande av preventionistiska tankegångar kan leda till att humanitetsprincipen åsidosätts.¹⁵⁷ Det riskerar även leda till att vi börja tumma på de krav som måste uppfyllas för att det ska vara tal om en godtagbar straffrätt.¹⁵⁸

Av vad som framgått ovan kan det konstateras att en straffrättslig utveckling som i hög grad präglas av kategorisering av människor, i förlängningen kan komma i konflikt med etiska principer. Beträffande uppdelning mellan människor, anser även Martinsson att den sortens retorik är väldigt uttalad i det s.k. 34-punktsprogrammet,¹⁵⁹ där man gärna skiljer på de som är goda medborgare och de som är onda.¹⁶⁰ Martinsson anser vidare att ”vi och dem” retoriken i allt högre utsträckning anspelar på en moralistiskt färgad straffrättspolitik, som inte sällan bottnar i nationalistiska värderingar.¹⁶¹ Ur denna diskurs, särskilt ifråga om gängbrottslighet, kan det utläsas två tydliga riktningar. Det handlar dels om att politiken fått en mer uttalat populistisk prägel, dels om att den kriminalpolitiska diskussionen i allt högre grad lyfter fram en misslyckad integrationspolitik som en faktor. Vad som härmed ska förstås med begreppet populism kan inte, enligt Martinsson, sammanfattas med några kortare meningar. Det finns inte heller en entydig definition av begreppet. Martinsson menar ändå att det kan hållas för visst att begreppet

---

¹⁵⁶ Asp SvJT (2007) s. 79. Se även Ulväng SvJT 2007 s. 16, om faran med ett straffrättssystem som skapar ”monster”.

¹⁵⁷ Asp SvJT (2007) s. 76.

¹⁵⁸ Asp SvJT (2007) s. 80 f.

¹⁵⁹ Programmet, och utvalda delar av den (SOU 2021:68) behandlas mer utförligt i avsnitt 5.

¹⁶⁰ Martinsson (2022) s. 234, 249 och 251. På s. 251 nämner författaren även att den allmänna retoriken kring ”de” och ”vi”, sannolikt beror på en successiv framväxt av bristande medkänsla mellan allmänheten, där straffrätten är ett av de områden som kan bidra med att upprätthålla en moralisk föreställning som enar allmänheten i samhället. För den intresserade kan det hänvisa till Anderberg & Martinsson JT (2017/18) där författarna behandlar senare års straffrättspolitik.

¹⁶¹ Martinsson (2022) s. 252 och 254. Begreppet moralistisk straffrätt behandlas även av Asp & Ulväng (2013) s. 57. För den intresserade kan det nämnas att Jareborg behandlar frågan om rätt och moral i sin bok, Jareborg (2001) s. 92 ff.

vuxit fram sedan 1970-talet och bottnar i sociala och kulturella förändringar som pågått i flera årtionden, vilka i sin tur färgar den kriminalpolitik som förs.¹⁶² Populism används ofta som term för att beskriva handlanden som förenklar politiken genom att man försöker lösa komplexa samhällsproblem med hjälp av strafflagstiftning.¹⁶³ Även Tham ansluter sig till denna uppfattning och menar att det i den allmänna debatten finns en allt starkare betoning på straff – brottslighet – invandring. Tham kallar denna inriktning för etnonationalism. Därtill framhåller Tham att moralismen utgör ett centralt inslag där den inhemska hederliga befolkningen ställs mot invandrarna.¹⁶⁴ Det handlar i dessa fall om att det föreligger en tydlig koppling mellan populism – i synnerhet högerpopulism – och halten av anspelningar på integrationsfrågor som utmynnar i en distinktion mellan ”vi” och ”dem”.¹⁶⁵

Enligt min mening kan populism bli problematiskt om den innebär att vi accepterar en beskrivning av verkligheten som sanning, utan att verifiera de påståenden som görs.

4.3.2 Det allmänna rättsmedvetandet

Som konstaterats ovan finns det bred enighet om att populism kan knytas till en moralistiskt driven straffrättspolitik och att populismen kännetecknas av att den betonar det allmänna rättsmedvetandet.¹⁶⁶ Även detta begrepp är

---

¹⁶² Martinsson (2022) s. 253 f. Martinsson menar att konsekvensen av det blir att kriminalpolitiken riktar sig in mot en s.k. repressiv straffrätt, Martinsson (2022) s. 254. Att straffrätten har börjat få en populistisk prägel bekräftas även på andra håll, se till exempel Althin och Alhem (2022). Även Asp behandlar ämnet, Asp SvJT (2016) s. 142 ff. Se även Ulväng SvJT (2016) s. 227.

¹⁶³ Wegerstad, artikel Lunds universitet 2022. Se även Martinsson (2022) s. 258.

¹⁶⁴ Tham (2022b). Vidare nämner Tham i samma artikel att populismen, särskilt på högerfronten, präglas av känslor som rör nostalgi, vrede, rädsla och förbittring. Ett konkret exempel på vad Tham talar om torde vara Sverigedemokraternas uttalanden gällande gängbrottsligheten där det görs tydliga kopplingar mellan gängbrottslighet och massinvandring, se exempelvis Sverigedemokraterna, Brott och straff: Hårdare tag mot gängen. Notera även att Lernestedt uppmärksammar att det förekommer fall där lagstiftningen är gruppsspecifik i så motto att den syftar till att stoppa invandras praktiker (till exempel könsstympning). Sådana brott kan enligt Lernestedt betecknas som ”invandrar”-kriminaliseringar, SOU 2006:30 s. 299.

¹⁶⁵ Tham (2022b). Se även Martinsson (2022) s. 264 f.

¹⁶⁶ Martinsson (2022) s. 254 f. Gällande det allmänna rättsmedvetandet och hänvisningar till denna i förarbeten kan nämnas Anderberg (2020). Se även Jareborg & Zila (2020) s. 81 f.

svårdefinierat, men kan i korthet sägas syfta på majoritetssamhällets inställning till rättsliga frågor.¹⁶⁷ Enligt Tham används det allmänna rättsmedvetandet ofta för att legitimera straffskärpningar. Att hänvisa till detta kan bli problematiskt om strafflagstiftningen baserar sig på allmänhetens upplevda oro och upprördhet, eftersom strafflagstiftning och fängelse ofta kommer läggas fram som lösningen på problem i samhället.¹⁶⁸ Samtidigt fyller det allmänna rättsmedvetandet en viktig funktion ur demokratisynpunkt, eftersom allmänhetens röst får göra sig hörd (jfr 1 kap. 1 § RF). Ett ytterligare argument som lyfts fram är att allmänheten måste uppfatta straffsystemet som legitimt för att straffsystemet ska antas ha några allmänpreventiva verkningar. Sammanfattningsvis fyller det allmänna rättsmedvetandet både en demokratisk och legitim funktion.¹⁶⁹

Det allmänna rättsmedvetandet brukar ofta indelas i tre kategorier: (i) det spontana, (ii) det informerade, (iii) och det konkreta. Det spontana rättsmedvetandet kännetecknas av att den omfattar allmänhetens omedelbara reaktion, som ofta är känslobaserad.¹⁷⁰ I en studie rörande det allmänna rättsmedvetandet kunde Tham och Jarre påvisa att medvetandet kan skifta beroende på hur pass informerad personen är. Fokus för studien var de tre varianterna av det allmänna rättsmedvetandet.¹⁷¹ I studien fann man att det informerade rättsmedvetandet inte uppvisar samma generella benägenhet att anse att straffen är för milda som det generella medvetandet. Ett genomgående resultat i studien var att ju mer informerade testpersonerna blev i det enskilda fallet, desto mer minskade benägenheten att förordas hårdare straff.¹⁷²

---

¹⁶⁷ Andersson, Advokaten (2010).

¹⁶⁸ Tham (2022a).

¹⁶⁹ Andersson (2010). I artikeln nämner författaren alkoholförbudet i USA, under den s.k. förbudstiden, som ett exempel på en sådan illegitim strafflagstiftning.

¹⁷⁰ Tham (2022a).

¹⁷¹ Jarre & Tham (2010). I studien uppmättes det spontana/generella rättsmedvetandet genom telefonintervju. Det informerade undersöktes genom att deltagarna fick ta del av olika rättsfall och därefter ta ställning till brottets straffvärde. Det konkreta undersöktes genom att de till skillnad från övriga grupper fick ta del av mer information, Jarre & Tham s. 11.

¹⁷² Jarre & Tham (2010) s. 1 ff, 52 f och 67 ff.

Utifrån resultaten i studien finns visst belägg för att lagstiftarens hänvisningar till det allmänna rättsmedvetandet (ofta det generella) tenderar bli problematiskt, om allmänhetens benägenhet att utkräva hårda straff minskar beroende på hur pass informerad man är. En intressant fråga med anledning av det, är då i vilken utsträckning lagstiftningen satt spår i allmänhetens rättsmedvetande samt i vilken mån straffrätten har avsatt ett moralistiskt avtryck hos allmänheten, något som kan förmodas vara svåruppskattat.¹⁷³ I litteraturen har även frågan lyfts om hur lagstiftaren ska förhålla sig till den situation där majoritetssamhället rättsuppfattning skulle vara *fel*.¹⁷⁴ I exempelvis vilken utsträckning bör det allmänna rättsmedvetandet tillmätas vikt, i det fall allmänheten skulle efterfråga införande av dödsstraff?¹⁷⁵ Allmänhetens normer och vilja kan således komma i konflikt med andra värden.¹⁷⁶ I vilken utsträckning bör majoritetssamhällets uppfattningar få styra inriktningen på kriminaliseringen, och därmed även inriktningen på straffskärpningen, om det samtidigt kan hållas för visst att många av de beslut som ofta tas baseras på en abstrakt, samhällelig och politiserad nivå?¹⁷⁷

En annan fråga som kan uppstå med anledning av vad som precis nämnts är om moral ska vara en grundförutsättning för vad som utgör gällande rätt.¹⁷⁸ Det finns förvisso enighet om att den svenska rättsordningen bygger på rättspositivism, dvs. gällande rätt är inte bunden till moralen. Det som är avgörande är huruvida gällande rätt härrör från en lagstiftande makt eller inte.¹⁷⁹ En annan uppfattning om moralens roll är att den lever i symbios

---

¹⁷³ Jfr Andersson (2010).

¹⁷⁴ Anderberg (2020) s. 253.

¹⁷⁵ Anderberg (2020) s. 254.

¹⁷⁶ Peczenik menar att det är allmänt vedertaget att det allmänna rättsmedvetandet är oklart och därmed svårt att fastslå vad det är, men att man måste skilja mellan vaga, ständigt återkommande grundvärden som har djup förankring i medvetandet, och den juridiska sammanvägningen som beaktar dessa värden. Samtidigt bör det finns stor enighet om att vissa värden som exempelvis likhet inför lagen, rättssäkerhet ska beaktas, SOU 1999:58 s. 33.

¹⁷⁷ SOU 2006:30 s. 300.

¹⁷⁸ Jareborg (2001) s. 93.

¹⁷⁹ Jfr Kvarntorp (2017). Se även SOU 1999:58 s. 11. I korta ordalag kan man säga att naturrätt handlar om att det finns en given "överordnad" rättsordning, dvs. att rätten är en återspeglning av oberoende värden som redan existerar, medan rättspositivismen handlar om att rätten är frikopplad från moralen och ytterst har sin grund i lagstiftande normer, Leijonhufvud (2015) s. 24 och 30. För en mer utförlig sammanställning gällande

med lagen. Ramberg anser att rätten i en demokratisk stat vilar på en moralisk grund, men att det inte innebär att moral och rätt samma sak. Rätten utgörs av formella regler, medan moral handlar om rättsreglernas innehåll. Moralens främsta syfte i denna del är, enligt Ramberg, att upprätthålla allas likhet inför lagen och det alldeles oavsett om det handlar om terrorister, våldtäktsmän eller gängkriminella.¹⁸⁰

---

rättspositivism och naturrätt kan rekommenderas Peczenik (1995) kap. 2.2 (rörande rättspositivism) och kap. 2.3 (rörande naturrätt).

¹⁸⁰ Ramberg (2021). Jfr även Bauhn SvJT 2012 s. 319. För en vidare problematisering kring nuvarande kriminalpolitik och vilken kritik som riktas mot de olika förslagen, se till exempel Civil rights defenders granskning av tidöavtalet.

5 Straffskärpningar

I detta avsnitt ligger fokus på straffvärdebegreppet. För att förstå på vilket sätt straffvärde kan relatera till de föregående avsnitten och principerna som omnämns där, måste man först förstå den djupare innebörden av begreppet. Inledningsvis behandlas straffvärdebedömningen, däribland förmildrande och försvårande omständigheter. Därefter övergår framställningen till att behandla straffvärdebegreppets tillkomst. Framställningen avrundas slutligen med en redogörelse för SOU 2021:68 och det förslag som rör införandet av en ny straffskärpningsgrund.

5.1 Straffvärde

5.1.1 Utgångspunkter för straffvärdebedömningen

Om straffrätten handlar om vad som bör straffas – och straffbestämmelserna är resultatet av det – handlar straffvärde om att fastställa graden av brottets svårhet och gärningspersonens klandervärdhet (jfr 29 kap. 1 § BrB).¹⁸¹ Innan straffvärdebegreppet behandlas vidare kan det vara på sin plats att uppmärksamma att det bör göras en distinktion mellan straffvärde, straffmätning och straffpåföljd. Vid bedömningen av straffvärdet tas hänsyn till omständigheter som är hänförliga till gärningen (den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit). Straffvärdet är det som sedan ligger till grund för bedömningen av straffmätningen, som tar sikte på andra omständigheter vilka ofta kopplas till förövarens person. Straffpåföljden är det slutliga utfallet av dessa två.¹⁸²

Utgångspunkten för straffvärdebedömningen är brottets eller brottens *abstrakta* straffvärde (dvs. det som ingår i straffskalan för det aktuella brottet), vilket sedan ligger till grund för den samlade bedömningen av det

---

¹⁸¹ Prop. 1987/88:120 s. 118. Av bestämmelsen framgår också att den omfattar fall där påföljden ska bestämmas för *flera* brott.

¹⁸² Jareborg & Zila (2020) s. 106.

aktuella brottets *konkreta* straffvärde.¹⁸³ Av 29 kap. 1 § första stycket BrB framgår vidare att bedömningen ska beakta intresset av en enhetlig rättstillämpning. Innebörden av detta är att bedömningen ska ske med hänsynstagande till hur tidigare liknande fall har bedömts. Mer konkret innebär stadgandet att domstolarna vid sin bedömning av straffvärdet ska iaktta de grundläggande principer som lagstiftningen vilar på samt beakta de principer som dessförinnan har utvecklats i praxis.¹⁸⁴

Straffvärdebedömningen tar i första hand sikte på s.k. *brottssinterna* faktorer, dvs. omständigheter som är hänförliga till det aktuella brottet.¹⁸⁵

Bedömningen i denna del innebär dels en objektiv bedömning, dels en subjektiv bedömning (jfr 29 kap. 1 § andra stycket BrB). Den *objektiva* delen avser huruvida gärningen inneburit skada, kränkning eller fara, medan den *subjektiva* delen rör gärningspersonens skuld (dvs. graden av eventuellt uppsåt eller oaktsamhet).¹⁸⁶ Straffvärdet ska baseras på i vilken utsträckning skyddsobjektet blivit kränkt.¹⁸⁷ Slutligen kan tilläggas att det i samma paragraf, i tredje stycket, föreskrivs att det särskilt ska beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons hälsa eller trygghet till person.

5.1.2 Straffvärde: förmildrande och försvårande omständigheter

Försvårande och förmildrande omständigheter regleras i 29 kap. 2–3 §§ BrB. Syftet med bestämmelserna är att skapa en mer nyanserad straffvärdebedömning och gemensamt för båda är att de tar fäste på s.k. *brottsexterna* faktorer, dvs. omständigheter som inte är specifikt hänförliga till en viss brottsbestämmelse. De faktorer som omnämns i bestämmelserna

---

¹⁸³ SOU 1986:14 s. 131; Borgeke & Forsgren (2021) s. 167 f.

¹⁸⁴ Prop. 1987/88:120 s. 78.

¹⁸⁵ Jareborg & Zila (2020) s. 112.

¹⁸⁶ Prop. 1987/88:120 s. 81 f.

¹⁸⁷ SOU 1986:14 s. 145; Borgeke & Forsgren (2021) s. 170. På s. 171 f nämner författarna att det generellt sett föreligger skäl för skärpt straffvärde om gärningspersonen handlat med avsiktssuppsåt eller insiktssuppsåt än med likgiltighetsuppsåt. För den intresserade kan det hänvisas till Asp och von Hirsch SvJT (1999) s. 151 ff, där författarna diskuterar straffvärdebegreppet närmare.

är därför generellt tillämpliga.¹⁸⁸ Det krävs emellertid att dessa omständigheter kan hänföras till det *konkreta* brottet.¹⁸⁹

Vad som påkallar att brott bör betraktas som mer eller mindre klandervärt varierar i stor utsträckning och bedöms i varje enskilt fall.¹⁹⁰ När det kommer till försvårande omständigheter är uppräknigen i 29 kap. 2 § BrB inte uttömmande, utan tanken är att den ska avse de vanligaste och viktigaste omständigheterna som kan tänkas bli aktuella.¹⁹¹ När det vidare kommer till förmildrande omständigheter är tanken även här att uppräknigen i 29 kap. 3 § BrB inte avser att vara uttömmande, varför andra faktorer kan komma att tillmätas betydelse.¹⁹² Merparten av de omnämnda punkterna i bestämmelsen kännetecknas av de rör subjektiva inslag i straffvärdebedömningen.¹⁹³ Initialt var bestämmelserna tänkta att främst avse kvalitativa skillnader och de skulle därför inte tillämpas i situationer där det endast var tal om obetydliga försvårande och förmildrande omständigheter.¹⁹⁴ I samband med 2010 års reform betonade lagstiftaren emellertid att utrymmet för att beakta de båda bestämmelserna skulle utvidgas, så att de kunde få ett större genomslag.¹⁹⁵ Detta då en ökad spännvidd av straffvärdebedömningen skulle möjliggöra en mer nyanserad straffvärdebedömning.¹⁹⁶

---

¹⁸⁸ Borgeke & Forsgren (2021) s. 213.

¹⁸⁹ Prop. 1987/88:120 s. 81; Bäcklund m.fl., lagkommentar till 29 kap. 2 § BrB.

¹⁹⁰ Prop. 2009/10:147 s. 11.

¹⁹¹ Prop. 1987/88:120 s. 81; Borgeke & Forsgren (2021) s. 214. De uppräknade punkterna är kort uttryckt: om det funnits ett subjektivt överskott, om den tilltalade visat stor hänsynslöshet, om den tilltalade utnyttjat någon utsatta ställning eller svårigheter att värja sig, om den tilltalade på något vis missbrukat sin ställning, om den tilltalade förmått någon annan att medverka, om brottet utgjort ett led i organiserad brottslighet, om motivet föregåtts av exempelvis rasistiska motiv, om brottet varit ägnat att skada barns trygghet och tillit, om brottet har varit mot en folkvald, om motivet varit hedersrelaterat, jfr 29 kap. 2 § BrB.

¹⁹² Prop. 1987/88:120 s. 85.

¹⁹³ Ågren, Lexinokommentaren till 29 kap. 3 § BrB, avsnitt 2.3.

Av bestämmelsen framgår att det ska beaktas: om brottet skett pga. provokation, om den tilltalade haft psykisk störning, om den tilltalade haft bristande utveckling eller förmåga, om brottet skett utifrån stark mänsklig medkänsla, om brottet skett utifrån andra ansvarsgrunder (exempelvis nödvärn eller nöd), jfr 29 kap. 3 BrB. Det kan även nämnas att den aktuella bestämmelsens tillämpningsområde vidgades år 2010, se prop. 2009/10:147 s. 42 f.

¹⁹⁴ Jareborg & Zila (2020) s. 111. Jfr även prop. 1987/88:120 s. 84.

¹⁹⁵ Prop. 2009/10:147 s. 26 ff.

¹⁹⁶ Prop. 2009/10:147 s. 28.

5.2 Innebörden av straffvärdebegreppet

I förarbetena till straffvärdebegreppet lämnades ingen uttrycklig definition av straffvärdebegreppet, däremot skulle det centrala i bedömningen vara det som är brottets svårhet.¹⁹⁷ I samband med detta underströk departementschefen att straffvärdebegreppet innefattar ett hänsynstagande till värden såsom rättssäkerhet, legalitet, proportionalitet, allas likhet inför lagen m.m. Inte heller ansågs dessa värden stå i motsättning till preventionsintressena, utan snarare utgör de en integrerad del i upprätthållandet av straffsystemets legitimitet. Därtill var departementschefen övertygad om att principerna om likhet inför lagen och proportionalitet skulle uppfattas som så att det är givet att påföljdsbestämningen i första hand ska utgå från brottets allvar.¹⁹⁸ Att straffvärdebedömningen ska grunda sig på vad som utgör brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde, innebär att straffskärpningar inom ramen för straffvärdebestämmelsen är rimliga om det kan fastslås att den allmänna synen i samhället har förändrats eller att allmänhetens acceptans för brott har minskat.¹⁹⁹ Detta synsätt kom bl.a. till uttryck genom 2010 års reform där straffvärdebestämmelsen genomgick en ändring som innebar en höjning av straffvärdet för vissa våldsbrott.²⁰⁰

Centrala inslag i straffbedömningen är principerna om proportionalitet och ekvivalens.²⁰¹ Proportionalitetsprincipen främsta funktion i detta sammanhang är att eftersträva balans mellan brottets svårhet och gärningspersonens klander, dvs. tanken är att straffet ska utdelas utifrån gärningspersonens förtjänst. För att det vara möjligt att uppnå likabehandling är det även rimligt att ekvivalensprincipen kompletterar proportionalitetsprincipen i så mening att lika svåra brott ska behandlas lika vad gäller straff, liksom att olika svåra brott ska behandlas olika.²⁰²

---

¹⁹⁷ SOU 1986:14 s. 131 och 143 ff.

¹⁹⁸ Prop. 1987/88:120 s. 36. För en mer översiktlig redogörelse för den diskussion som infördes i samband med straffvärdebestämmelsens införande och lagstiftarens inställning till preventionsintressena hänvisas det till Borgeke & Forsgren (2021) s. 169.

¹⁹⁹ SOU 2008:85 s. 16 f; prop. 2009/10:47 s. 9 f. Jfr även prop. 1987/88:120 s. 36 f.

²⁰⁰ Prop. 2009/10:147 s. 12 ff. 29 kap. 3 § tredje stycket BrB är resultatet av ändringen.

²⁰¹ Prop. 1987/88:120 s. 77 f.

²⁰² Borgeke & Forsgren (2021) s. 40 f.

Bedömningen syftar således till att eftersträva rättvisa i den meningen att gärningspersonerna ska behandlas lika, och att bedömningen om brottets svårhet i första hand är en retrospektiv värdering av brottets allvar.²⁰³ Implicit däri ligger att straffvärdebedömningen inte ska beakta gärningspersonens livsföring och sådant som inträffat efter brottet, utan bedömningen ska fokusera på det konkreta brottet. Bedömningen ska alltså vara frikopplad från faktorer som rör gärningspersonens person, dennes tidigare vandel m.m.²⁰⁴ I den juridiska litteraturen framhålls att den rättsliga likabehandlingen fordrar att bedömningen inte enbart tillämpar samma kriterier utan även tar hänsyn till hur bedömningar gjorts i likartade fall. Om det i stället visar sig att kriterierna inte tillämpas i enlighet med hur det gjorts i likartade fall, är det inte längre fråga om en sådan likabehandling som avses enligt bestämmelsen.²⁰⁵ Samtidigt är det svårt att undgå att det från fall till fall kan föreligga stora skillnader i vilka omständigheter som är för handen, varför straffvärdet i ena fallet kan påverkas av faktorer som inte nödvändigtvis behöver ta plats i det andra fallet. Likabehandlingen ska således förstås som strävandet av en mer allsidig och nyanserad bedömning av straffvärdet.²⁰⁶

5.3 Straffvärde och straffskärpningar

SOU 2021:68

Gängsbrottsutredningen tillsattes i syfte att överväga och lämna förslag till lagändringar som medför straffskärpningar och mer effektivt straffrättsligt regelverk gällande kriminella nätverk, med särskild fokus på brott som sker inom ramen för kriminella uppgörelser.²⁰⁷ Beträffande brottsligheten inom kriminella nätverk konstaterar utredningen att antalet skjutningar med dödlig utgång har ökat i takt med senare års skjutningar och sprängningar.²⁰⁸

---

²⁰³ Ågren, Lexinokommentaren till 29 kap. 1 § BrB, avsnitt 2.2.

²⁰⁴ Prop. 1987/88:120 s. 80. Eftersom proportionalitetsprincipen är tillbakablickande, menar Jareborg att det är uteslutet att låta proportionalitetsöverväganden beakta gärningspersonens sociala bakgrund, etnicitet m.m., Jareborg JFT (2000) s. 443 f.

²⁰⁵ Ågren, Lexinokommentaren till 29 kap. 1 § BrB, avsnitt 2.2. Se även Jareborgs uttalande i avsnitt 4.2.3.

²⁰⁶ Prop. 1987/88:120 s. 78.

²⁰⁷ SOU 2021:68 s. 43.

²⁰⁸ SOU 2021:68 s. 47.

Utredningen konstaterar vidare att det dödliga våldet har ändrat form och att konflikter i flera av fallen ligger bakom det dödliga våldet.²⁰⁹ Det huvudsakliga fokuset ligger på kriminella nätverk som utmärks av de utgör löst sammansatta grupper i utsatta områden, närmare bestämt stadsdel- och förortsbaserade grupper/lokala kriminella nätverk.²¹⁰ Utredningen anför att det förvisso saknas en enhetlig definition om vad som avses med begreppet ”kriminella nätverk”, men att det samtidigt inte är nödvändigt att begreppet definieras närmare eftersom den grupp som är av relevans för utredningen är sådana som nätverk som kan kopplas till utsatta områden i vilka kriminella nätverk förekommer.²¹¹

Ett av de förslag som läggs fram är införandet av en ny straffskärpningsgrund.²¹² Det motiveras med att det enligt utredningen föreligger ett behov av en ny särskild straffskärpningsgrund mot vad som benämns utgöra ett ”allvarligt samhällsproblem”.²¹³ Utredningen framhåller att det är enlighet med principerna om proportionalitet och ekvivalens att införa ytterligare straffskärpningsgrunder, givet att brott som begås inom dessa kriminella nätverk anses vara betydligt allvarligare än i andra sammanhang.²¹⁴ Proportionalitetsprincipen kan härmed fylla funktionen att uppställa kvalitativa krav på att straffskärpningsgrunden i fråga ligger i linje med allmänna värderingar i samhället.²¹⁵

Utöver det ovan anförda konstaterar utredningen att nuvarande straffskärpningsgrunder inte i tillräcklig grad svarar mot den sortens gängkriminalitet (dvs. kriminella nätverk) och att detta inte går att lösa

---

²⁰⁹ SOU 2021:68 s. 48 f. Utredningen framhåller också att undersökningar gjorda av Brå (Brottsförebygganderådet) visar på att utvecklingen av dödligt skjutvapenvåld i Sverige saknar någon motsvarighet i Europa, se SOU 2021:68 s. 49.

²¹⁰ SOU 2021:68 s. 57 och 63 f. Utredningen nämner att riskfaktorer för att hamna i sådana grupper är svag familjeanknytning, utanförskap, segregation, upplevelser av diskriminering samt fattigdom. Exempel på andra faktorer som nämns är trångboddhet, bostadsområdets fysiska karaktär, SOU 2021:68 s. 89 f. Således torde de förslag som läggs fram i allra högsta grad rikta sig till invandrartätaområden (jfr även Martinsson [2020] s. 260 f). Notera även att regeringen i sammanhanget uttalat att personer som vistas i dessa miljöer ofta har ”gemensam härkomst, se dir.2020:62 s. 2.

²¹¹ SOU 2021:68 s. 18 f, 53 f, 157 f och 219.

²¹² SOU 2021:68 s. 226 f.

²¹³ SOU 2021:68 s. 225.

²¹⁴ SOU 2021:68 s. 163 och 227.

²¹⁵ Jfr med vad som sagts i avsnitt 5.2.

genom en utvidgning av nuvarande straffskärpningsgrunder. Av den anledningen lägger man fram förslag om en ny straffskärpningsgrund: 29 kap. 2 a § BrB.²¹⁶ Denna är tänkt att, utöver beaktandet av 29 kap. 2 § (om försvårande omständigheter), beakta s.k. *synnerligen* försvårande omständigheter. Utredningen poängterar att problembilden i samhället – med kriminella nätverk, s.k. gängkriminella – föranleder en särskild straffskärpningsgrund som föreskriver *synnerligen* försvårande omständigheter samt att det med hänsyn tagen till principerna om proportionalitet och ekvivalens är motiverat med ett högre straff än vad som följer av nuvarande straffbestämmelsers tillämpning.²¹⁷ Dessutom synes inte förslaget enligt utredningen stå i konflikt med vare sig proportionalitetsprincipen; ekvivalensprincipen som *humanitetsprincipen*.²¹⁸

Den tilltänkta straffskärpningsgrunden lyder följande:

” 2 a § Utöver vad som anges i 2 § ska det vid bedömningen av straffvärdet anses som synnerligen försvårande om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person och

1. innefattat användning av skjutvapen eller sprängämnen eller annat likvärdigt ämne och begåtts på allmän plats eller en annan plats där människor brukar samlas eller har samlats,
2. haft bakgrund i en konflikt mellan grupper av personer i vilken skjut- vapen eller sådana ämnen som avses i 1 använts, eller
3. varit ägnad att framkalla en konflikt av sådant slag som avses i 2”.²¹⁹

Utredningen anser att bestämmelsen bör avgränsas till de brott som förknippas med uppgörelser inom kriminella nätverk och främst sådana som innebär mer allvarligt hot eller våld. I syfte att åskådliggöra bestämmelsens avsedda tillämpningsområde kan följande nämnas. Gällande första punkten ”*allmän plats*” bör det enligt utredningen förstås som områden som frekvent

---

²¹⁶ SOU 2021:68 s. 224.

²¹⁷ SOU 2021:68 s. 227.

²¹⁸ SOU 2021:68 s. 129 ff och 153 f.

²¹⁹ SOU 2021:68 s. 498.

besöks av allmänheten medan ”*annan plats*” kan avse platser som inte är allmänna träffpunkter men där människor ändå kan samlas.²²⁰ Vad gäller punkt två och tre avses angrepp som tidigare haft sin grund i en konflikt som haft inslag av skjutvapen eller sprängämnen. Beträffande ”*användning av skjutvapen och sprängämnen*” framhåller utredningen att det inte bör krävas att det aktuella brottet innefattat en sådan användning, utan det räcker med att den haft sin bakgrund i en konflikt eller varit ägnad att framkalla en konflikt. Beträffande ”*bakgrund*” bör det inte krävas att den brottsliga handlingen skett i syfte att hämnas eller varit en omedelbar reaktion. Att den brottsliga handlingen ska ha varit ”*ägnad*” att framkalla konflikt bör enligt utredningen inte kräva att det funnits en sådan avsikt vid brottets utförande.²²¹ Inte heller bör ”*konflikter*”, enligt utredningen, uppställa några krav gällande dess omfattning, innehåll, intensitet m.m. En konflikt kan därför, enligt utredningen, förstås som alltifrån rena meningsskiljaktigheter till mer ”instrumentellt” präglad konkurrens om drogmarknaden. Slutligen, beträffande ”*grupper av personer*” bör det enligt utredningen krävas att det funnits minst två personer på vardera sida som är villiga att agera. Det krävs emellertid inte att konflikten förelegat mellan kriminella nätverk. Likaså behöver inte gärningspersonerna ha tillhört en viss grupp.²²²

Med tanke på förslagets tilltänkta effekter så utgör ”kraven” för vem som ska anses vara gängmedlem utrymme för viss rättsosäkerhet, dvs. utredningen uppställer lågt ställda krav för bestämmelsens tillämplighet, vilket innebär att bedömningen därmed blir fråga om en högst subjektiv bedömning.²²³

Beträffande vilka konsekvenser förslaget kan antas få, framhåller utredningen att en sådan straffskärpningsgrund i praktiken kommer leda till ett kraftigt avsteg från den nuvarande ordningen beträffande straffnivåsatser m.m.²²⁴ Detta eftersom straffvärdebestämmelsen möjliggör för kraftigare

---

²²⁰ SOU 2021:68 s. 499.

²²¹ SOU 2021:68 s. 500.

²²² SOU 2021:68 s. 501.

²²³ Jfr även den kritik som riktas av Andersson m.fl. (2021) s. 2 ff.

²²⁴ SOU 2021:68 s. 237.

straffskärpningar än vad som i dag är möjligt (utifrån 29 kap. 2 § BrB). Därutöver bör den leda till att det blir aktuellt med högre straffskärpningar vid lägre straffnivåer än vid högre, vilket enligt utredningen förfaller vara rimligt, dvs. att straffet i vissa fall bestäms uppemot det dubbla. Motsvarande bör dock inte vara fallet när det kommer till brottslighet som rör sig på de betydligt högre straffnivåerna.²²⁵ Enligt utredningen finns förvisso skäl att anta att straffskärpningarna, sammantaget, kommer medföra viss avskräckningsfunktion, men att det svårt att göra en sådan uppskattning på välgrundade uppfattningar.²²⁶ Därtill understryker utredningen att övervägandena inte baseras på vilka presumtiva effekter de kan antas få, utan det viktiga har varit att motivera förslaget utifrån principerna om proportionalitet och ekvivalens.²²⁷

---

²²⁵ SOU 2021:68 s. 236 ff.

²²⁶ SOU 2021:68 s. 475 f.

²²⁷ SOU 2021:68 s. 20, 129 och 156. Det kan tilläggas att det i skrivande stund (1 januari 2023) inte har tillkommit någon proposition, men det finns mycket som talar för att förslaget och övriga delar av SOU 2021:68 kommer bli verklighet. Detta oberoende av att det skett ett regeringsskifte i samband med 2022 års val. Tittar man exempelvis i det s.k. Tidöavtalet, som är ett samarbete mellan Sverigedemokraterna, Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna, finns det mycket som talar för att detta förslag m.fl. kommer bli verklighet, se till exempel s. 20 i Tidöavtalet.

6 Analys och slutsatser

6.1 Inledning

I resultatdelen, framgår att Gängbrottsutredningen föreslår en ny form av straffskärpningsgrund, som är tänkt att tillämpas på vissa kriminella nätverk och då avse synnerligen försvårande omständigheter. Med avstamp i utredningens förslag om en ny straffskärpningsgrund har mitt syfte med uppsatsen varit att undersöka vilka straffteoretiska, rättsliga och etiska gränser som uppställs beträffande straffskärpningar. Som en del av min strävan att besvara uppsatsens frågeställningar har jag eftersträvat att åskådliggöra inkonsekvenser i den aktuella kriminalpolitiska diskussionen visavi de tre värdegrunderna och mer i detalj belysa vilka avvikelser från dessa som kan återfinnas i den föreslagna straffskärpningsgrunden. Betydelsen av de avsteg som utredningen konstaterat att den föreslagna bestämmelsen innebär, förefaller tonas ned och hamna i bakgrunden till förmån för allmänhetens upprördhet och krav på hårdare straff. Av den anledningen utgör utredningen en central del i min uppsats då det som där konstateras, kan sägas illustrera vår samtid. Innan framställningen närmare behandlar uppsatsens frågeställningar ska det nämnas att även om den avgränsar sig till ett av de förslag som läggs fram, så behöver Gängbrottsutredningen ses i en större kontext – som en del av en större helhet – nämligen den pågående förändringsprocessen i svensk straffrätt (av den tidigare regeringen benämnd som 34-punktsprogrammet).

6.2 Principer strafflagstiftningen har att förhålla sig till

Straffteoretiska principer

Straffrätten grundar sig på teorier kring vilket syfte och vilken funktion straffet kan ha, inom vilka vissa principer tillmäts särskild betydelse. Utifrån dessa kan statens användning av straffrättsliga anspråk i viss mån rättfärdigas, givet att det samtidigt medför preventiva effekter. De preventiva tankegångarna utgår från att straffskärpningar, för att

rättfärdigas, även leder till en minskad brottslighet. Straffet innebär ett lidande genom vilket staten markerar sitt ogillande, samtidigt som den utåt signalerar att andra som utför samma gärning kan förvänta sig likvärdigt straff. I det avseendet, genom att andra kan avhållas från att begå samma gärning, fyller straffet en avskräckningsfunktion.

I Gängbrottsutredningen, som ju har det uttalade syftet att skärpa straffen för brott som begås inom kriminella nätverk, framhålls att våldet inom och mellan dessa blivit förråat och kännetecknas av en tilltagande hänsynslöshet. För att rättfärdiga straffskärpningsgrunden används principerna om **proportionalitet** och **ekvivalens**. Att höja straffen med hänvisning till dessa principer innebär samtidigt att man tar ställning till att dessa brott ska anses mer *klandervärda* än andra brott som begås utanför dessa grupper. Som exempel härpå innebär en ny straffskärpningsgrund att man gör *olika* värderingar av vad som ska vara brottets eller den samlade brottslighetens *straffvärde* utifrån vem eller vilka, och i vilken kontext, som utför gärningen. Det är förvisso i linje med principerna ovan att möjliggöra en mer differentierad straffvärdebedömning, dvs. en mer anpassningsbar bedömning (givet att det finns en allmän opinion om att dessa gärningar förtjänar mer klander). Vad som däremot kan tänkas bli svårt är att i fortsättningen hävda att straffvärdet i dessa fall kan anses signalera utåt att andra som utför liknande brott kan räkna med att få samma straff, eftersom det ytterst kommer bero på vem och i vilket sammanhang som gärningen utförs.

Vad gäller rationaliteten i de förslag som Gängbrottsutredningen presenterar förefaller det oklart i vilken utsträckning en ny straffskärpningsgrund, kan sägas utgöra en adekvat motreaktion i relation till problemet, som av utredningen beskrivs som ett ”samhällsproblem”. Det finns också anledning att fråga sig vilken vikt som tillmäts principen **ultima ratio** och hur denna får genomslag i modern svensk straffrätt när upplevda samhällsproblem besvaras med strängare straff. Ett sådant handlingsätt riskerar snarare bana väg för en destruktiv straffrätt, där fängelsestraffen är ineffektiva och kontraproduktiva i det avseendet att brottsligheten inte minskar. Om

förslaget, enligt utredningen, inte kan antas medföra någon *avskräckande* effekt, blir det även inkonsekvent om straffen i samma veva skärps utifrån *samma* tankegångar (dvs. allmänpreventiva). Det kan visserligen antas uppkomma situationer där strängare straff och längre fängelseår minskar brottsligheten genom inkapacitering (dvs. förslag om straffskärpningar kan sannolikt bidra mer till individualpreventiva verkningar än allmänpreventiva), men frågan är i vilken utsträckning principen om ultima ratio har beaktats.²²⁸

I sammanhanget kan det noteras att samtliga kriterier som lyfts fram i SOU 2013:38 inleds med vad kriminaliseringen ”bör” omfatta. Visserligen bygger straffrätten endast på principer och teorier som inte kan anses uppställa några egentliga gränser för vad som får straffas eller straffskärpas, utan snarare kan de endast få oss att förstå varför straff används och hur straffsystemet kan berättigas. Det är dock ofrånkomligt att straffets berättigande förutsätter att det fyller ett vidare syfte än enbart bestraffning, eftersom ett hot om straff annars saknar mening om det inte ger upphov till någon effekt. För att ett sådant hot ska få genomslag, krävs att personen ifråga har tillräckligt goda skäl från att avstå från att handla och därmed har för mycket som står på spel. Om personen ifråga inte har tillräckligt goda skäl, exempelvis om densamma har sitt sammanhang där brottsliga gärningar inte upplevs som förkastligt, kommer straffets tilltänka *moraliserande* och *vanebildande* funktion sannolikt endast få marginell effekt. Annorlunda uttryckt: om en av de viktigaste förutsättningarna för straffets moraliserande funktion inte är för handen – nämligen det ”inre” sammanhanget – på vilka grunder kan straffet då förmodas medföra en moraliserande och vanebildande funktion? Appliceras detta på den ifrågavarande utredningen, så framstår det som rimligt att ifrågasätta på vilka grunder de medborgare som lever i s.k. utsatta områden (och som huvudsakligen står i fokus för utredningen) ska antas förändra icke önskvärda beteenden (dvs. suboptimala sådana), endast utifrån att

---

²²⁸ Med tanke på vilka straffskärpningar lagstiftaren vill införa är det av stor vikt att det görs studier av vilka effekter straffskärpningar kan få för svenskt vidkommande, särskilt utifrån principen ultima ratio.

majoritetssamhället *ytterligare* förstärker deras utanförskap genom vad som riskerar uppfattas som en orättfärdig särbehandling. Om straffets moraliserande och vanebildande funktion i denna del är något önskvärt, måste hotet om straff innebära mer än aggression mot det som också delvis kan uppfattas som en reaktion mot social orättvisa. Det ska i sammanhanget ändå framhållas att det förhållandet att utredningen inte ger några belägg för preventiva verkningar, inte innebär att förslagen saknar en avskräckande effekt. Det kan alltså inte hävdas att utredningens förslag om straffskärpningar skulle vara helt verkningslösa.

Enligt intentionerna bakom straffvärdebestämmelsen, ska straffvärdebedömningen ge uttryck för proportionalitet och ekvivalens. De normer som är tänkta att särskilt komma till uttryck genom bedömningen är rättvisa, rättssäkerhet och likabehandling. Det kan därför ifrågasättas varför förslaget om en ny straffskärpningsbestämmelse ska möjliggöra att man mer eller mindre kan forcera in omständigheter som straffvärdebedömningen är tänkt att beakta, men som den egentligen inte – enligt intentionerna bakom bestämmelsen – ska beakta (gärningspersonens person m.m.). Om avvägningarna bakom en straffvärdebedömning görs inom ramen för detta förslag, i stället för utifrån grundtankarna, kan de värden som bedömningen avser att värna att gå förlorade. Att avsteg får ske utifrån grundintentionerna ger upphov till oklarheter kring vilka rättsliga krav straffskärpningar behöver beakta. Trots att det råder enighet i litteraturen om att straffrätten inte ska användas för att kompensera för strukturella brister i samhället så tycks det inte utgöra något hinder för att bestraffa människor hårdare på grundval av deras suboptimala omständigheter.

En effekt av vad som berörts ovan är att det riskerar uppstå bristande koherens i hur straffsystemet används och vilka verkningar användningen av det får. Å ena sidan har vi ett straffsystem, vars existens förutsätter att systemet i en önskvärd omfattning skapar preventiva effekter. Å andra sidan har den utredning som haft till uppgift att med stöd av bl.a. straffskärpningar som verktyg för att skapa en starkare allmänprevention, uttalat att det råder oklarhet kring i vilken mån förslaget i realiteten kommer att resultera i

sådana utfall. Det faktum att utredningen således föreslår åtgärder som man i samma utredning uttrycker skepsis inför vad gäller åtgärdernas faktiska effekt, kan därför framstå som en smula irrationellt. Att det inte uppställs krav på att straffsystemet ska stå i överensstämmelse med grundläggande principer och teorier ingjuter samtidigt viss insikt i att principerna om proportionalitet och ekvivalens inte uppställer några faktiska gränser för vad som kan straffskärfas eller hur mycket. Tvärtom förefaller de vara anpassningsbara i och med att deras begreppsmässiga innebörd tycks formas av lagstiftarens tyckande: vad som är förkastligt beror i allra högsta grad på vad lagstiftaren uppfattar som förkastligt. Det finns alltså ingen objektivt formellt förankrad måttstock inbegripen i principerna. Därtill används även **humanitetsprincipen**, som ska syfta till att upprätthålla humanitet i straffsystemet (ett i sig oklart begrepp), jämte de ovan redovisade principerna för att försvara delar av utredningens förslag. I stället för att principen bromsar alltför stränga straff, används den för att motivera straffskärpningar – däribland ”avvikelser” från tidigare centrala principer – vilket väcker frågor om principens konceptuella innebörd och avsedda funktion.

Rättsliga principer

Principen om likabehandling i 29 kap. 1 § BrB bottnar i en rättviseuppfattning vilken tanken är att alla människors ska behandlas lika, genom att lika fall ska behandlas lika och att olika fall ska behandlas olika. En likabehandling av det slaget förutsätter att bedömningen innefattar ett likartat hänsynstagande till rådande omständigheter i varje enskilt fall och att det är i linje med vad som tidigare avgjorts (dvs. i enlighet med ”enhetlig praxis”).²²⁹ Om kravet på likabehandling förutsätter att samma relevanta kriterier identifieras och tillämpas, hur kan då en straffskärpningsgrund (29 kap. 2 a BrB) som endast är selektivt tillämplig och vars praktiska utfall leder till icke-likabehandling godtas? Att sådana bestämmelser kan godtas beror förmodligen på att likabehandlingskravet endast står i förhållande till rättstillämpningen och inte till lagstiftningen. Den närmare innebörden av

---

²²⁹ Jfr avsnitt 5.2.

detta är att utredningens föreslagna straffskärpningsgrund kommer uppfylla kravet på likabehandling så länge straffskärpningsgrunden tillämpas lika mellan dessa kriminella nätverk (i utsatta områden).²³⁰ Härigenom blir likabehandlingskravet så som det kommer till uttryck i 29 kap. 1 § BrB (jfr 1 kap. 9 § RF) delvis illusorisk eftersom den endast kräver en *formell* likabehandling. Följden av detta blir att det rent logiskt är svårt att tala om orättvisa straffvärdebedömningar, eftersom som en sådan bedömning rimligen måste förutsätta en icke-likabehandling gentemot den aktuella straffbestämmelsen. Denna skiftande tilldelning av kriterier kan, i likhet med vad Jareborg framför, ge uttryck för något som är djupt *orättvist*.

Det kan vidare uppmärksammas att *avsaknaden* av en enhetlig definition om vad som utmärker ett kriminellt nätverk (inom ramen för den föreslagna straffskärpningsgrunden) kan antas främja ett ökat godtycke i rättstillämpningen. Detta i kombination med att straffskärpningsgrunden kommer att tilldelas ett snävt tillämpningsområde, gör att den kan ifrågasättas utifrån det s.k. obestämdhetsförbudet i legalitetsprincipen. Om legalitetsprincipen innefattar krav på att straffbestämmelser ska vara generellt utformade, varmed det bl.a. innebär att strafflagar inte får rikta sig mot konkreta individer, hur vet man då var gränsen mellan det tillåtna och otillåtna ska dras? Görs någon distinktion mellan straffskärpningsgrunder som är selektivt tillämpliga på konkreta kriminella nätverk och straffbestämmelser som vänder sig till *konkreta* personer? Vad jag försöker illustrera är vilken skillnaden kan förmodas vara mellan en förbjuden straffbestämmelse (som riktar sig till konkreta individer) och en straffskärpningsbestämmelse som endast är avsedd att bli tillämplig på vissa kriminella nätverk, i utsatta områden? Den föreslagna straffskärpningsgrundens brist på precision, och dess oklara innebörd kan därför ge upphov till viss problematik när det gäller värden såsom rätten till likhet inför lagen, alla människors lika värde m.m. Inte heller kan förutsebarhet förväntas uppnås om straffskärpningsgrunder är oklara. Det kan också uttryckas så att ju mer generell en straffskärpningsbestämmelse

---

²³⁰ Bestämmelsen om likabehandling i 1 kap. 9 § är som tidigare nämnts formell och gäller endast i förhållande till den aktuella bestämmelsen.

är, desto mer koherent kan den förmodas bli med systemet i stort (straffrättsliga principer och teorier). Enligt min mening är det därför betydelsefullt att denna distinktion – mellan ”tillåtet” och ”otillåtet” utformade strafflagar – kan definieras och klargöras. En annan intressant fråga i sammanhanget är om den föreslagna straffskärpningsgrunden kommer tillämpas på *all* gängbrottslighet eller är den enbart inriktad på *viss* gängbrottslighet, som utgörs av löst sammansatta grupper i utsatta områden? Av vad som kan utläsas av utredningen förefaller det vara så, att endast den senare gruppen kommer träffas. Om så är fallet kommer utredningens förslag ofrånkomligen selektera ut (vissa gängkriminella i utsatta områden), samtidigt som det tillåts göra avsteg från en *gängse* straffvärdebedömning, nämligen att lika fall ska behandlas lika. Att förslaget förmodas träffa personer i utsatta områden, som i hög utsträckning befolkas av invandrare, innebär i sammanhanget en betydande risk för en diskriminerande prägel på dess praktiska tillämpning.

Huruvida förslaget utgör *diskriminering* i lagens mening är en annan sak. I formell mening kan den föreslagna straffskärpningsgrunden inte anses vara diskriminerande. Betraktar man däremot diskrimineringsförbudet utifrån lagstiftarens ursprungliga intentioner, dvs. läser man den tillsammans med bestämmelserna om allas lika värde och allas likhet inför lagen, är en straffskärpningsgrund, ur materiell synvinkel, som redan från början *förutsätter* ett godtycke/missgynnande mot en grupp i den bemärkelsen att den endast kommer träffa densamma, problematisk om den omständigheten medför ett missgynnande: att man bestraffas hårdare än andra. Det skulle kunna hävdas att ett icke-missgynnande i detta sammanhang förutsätter att *samma* möjligheter till straffflindring som till straffskärpning tillämpas, oberoende av gruppstillhörighet. Därför är det svårt att förena en straffskärpningsgrund, som i praktiken sannolikt kommer slå hårdast mot de som har utländskt påbrå, med de ideal som kommer till uttryck genom diskrimineringskyddet. Den föreslagna straffskärpningsgrunden kan på goda grunder antas strida mot lagens anda. Det faktum att Sverige ratificerat och därutöver erkänt andra artiklar (exempelvis FN:s allmänna förklaring) som mer eller mindre bekräftar samma rättighet: rätten att inte

diskrimineras, förstärker den uppfattningen. Det är här inte fråga om att förminska de problem med brottslighet som för närvarande finns, utan om att understryka faran i att riskera sätta ut implicita likhetstecken mellan brottslighet och ursprung.

Vad som sagts ovan behöver ses med ett bredare synsätt. Straffskärpningar ökar sannolikheten för fängelse, som i sin tur innebär en inskränkning av rörelsefriheten. Att rörelsefriheten skyddas i grundlag medför krav på att inskränkningar av rörelsefriheten (exempelvis frihetsberövande påföljder) alltid måste ligga i linje med vad som är godtagbart i ett samhälle samt att åtgärden är proportionerlig. Därför framstår det som tveksamt huruvida selektivt tillämpliga straffbestämmelser, vilka endast träffar vissa individer och som enkom för dessa innebär förlängda fängelsestider (i förekommande fall den *dubbla* tiden), kan vara godtagbara om de som samtidigt kommer träffas av förslaget i hög utsträckning lever under suboptimala omständigheter. Om vi börjar värdera människors rätt till frihet olika så riskerar vi åsidosätta respekten för allas lika värde (jfr NJA 2012 s. 464). En sådan differentiering i den rättsliga hanteringen av människor – vilka som ska ha ”vanliga” straff och vilka som ska ha ”dubbla” straff – medför en uppenbar risk för stigmatisering. Den rättsliga differentieringen kan vidare bli problematisk i relation till vad som föreskrivs om allas lika värde och likhet inför lagen.

Etiska principer

Med hänsyn till vad som tidigare framförts kan straffskärpningar som endast är tänkta att träffa vissa gruppstillhörighet leda till att straffskärpningar får en diskriminerande prägel. Som en konsekvens härav kan straffsystemets legitimitet brista, om den innehåller straffbud som av vissa kan uppfattas som djupt orättvisa och diskriminerande. Om vi till exempel godtar att värden såsom ”värde”, ”frihet” och ”värdighet” utgör *etiska värden*,²³¹ samt att en straffrättslig bestämmelse bygger på en avvägning mellan preventionstankar och gärningspersonens människovärde, så föreligger en etisk problematik om straffskärpningsgrunder tillåts få göra åtskillnad

---

²³¹ Jfr avsnitt 4.2.2.

mellan människor. Av den anledningen får utredningens förslag om straffskärpningar en etisk dimension i den meningen att frågan om vad som är godtagbar straffskärpning/kriminalisering aktualiseras.

Lernestedt menar dock att straffbestämmelser som endast kommer träffa en viss grupp är tillåtna såvida de är generellt utformade. Men kan man påstå att så är fallet även när det införs straffskärpningar som redan förutsätter selektering vid sin utformning?²³² I likhet med Peczenik anser jag att gjorda distinktioner i gällande rättsregler måste kunna försvaras på etiska grunder. Om en åtskillnad i rättsreglerna endast görs utifrån suboptimala livsbetingelser, kan den distinktionen inte enligt min mening vara etiskt godtagbar om den resulterar i ökad orättvisa för vissa grupper. De etiska principer som för närvarande finns i vårt samhälle bör därför kunna medföra krav på att straffsystemet är konsekvent samt att principen att lika fall ska behandlas lika upprätthålls fullt ut och inte endast är en illusion. För att möjliggöra en sådan ordning som nu beskrivits är det nödvändigt att denna princip omfattar ett bredare synsätt där även principen om mänskligt likaberättigande kan beaktas (dvs. rätten till likabehandling).

Implicit i rätten till likaberättigande ligger rätten att inte behöva straffas hårdare än vad man förtjänar. Att med den vetskapen välja att grunda straffskärpningar utifrån förutsättningar som inte enbart rör gärningen i sig, utan i stor utsträckning utifrån samhällets problem med förekomsten av den sortens brott, innebär att man legitimerar att vissa grupper kan straffas mildare med hänsyn till avsaknaden av suboptimala livsvillkor än de grupper som omfattas av definitionen. Eftersom den föreslagna straffskärpningsgrunden inte uppställer krav på att det aktuella brottet ska ha medfört en ökad kränkning av skyddsobjektet, blir slutsatsen att straffskärpningen inte rör gärningen utan snarare dess betydelse i stort för samhället. De argument som förs fram för en sådan ordning kan förvisso berättigas om dessa straffskärpningar samtidigt medför att de områden som är mest drabbade av den sortens brottslighet kan komma att ”städas upp”. Men är en sådan ordning *rättvis*? Finns det till exempel skäl att tro att

---

²³² Jfr fotnot 77.

sådana straffskärpningsgrunder kommer förstärka en känsla hos gärningspersonen av att vara diskriminerad? Kommer de som omfattas av straffskärpningsgrunden i över huvud taget uppfatta, att de är delar av ett rättssamhälle? Eller kommer detta endast leda till att samhällets försök att komma till bukt med ett ”allvarligt samhällsproblem” endast skapar större distans mellan människor? Om det samtidigt inte görs ett tydligt ställningstagande från lagstiftarens sida om vad som utgör diskriminering och därmed är otillåtet, riskerar det uppstå ett glapp mellan vad som lagen anger och vad allmänheten uppfattar.

Även om bestämmelser i RF kan ge oss viss ledning om vilka ideal som är eftersträvansvärda så tycks de inte ge oss konkreta vägvisningar; ett uppfyllande av de ideal som uppställs kräver att de bestämmelser som kan riskera utgöra avsteg också ställs i relation till den uppfattning som kommer till uttryck i den aktuella lagbestämmelsen. De rättighetsvärden som finns och som presenterats genomgående i framställningen är starkt beroende av den rådande maktens uppfattning om demokratins innebörd och väsen. I detta avseende utgör sannolikt en uttalad *populistisk* retorik och *moralistiska* värderingar (om vem som är bra eller dålig) det största hotet, då också medias ensidiga fokusering på braskande rubriker sannolikt påverkar allmänhetens bild i en sådan riktning. Det är därför problematiskt om brottslig trend (gängbrottslighet) växer fram och att den resulterar i en uppdelning mellan ”vi och dem”.²³³ Om den brottsligheten dessutom hävdas utgöra ett hot mot samhället (”samhällsproblem”) och i samma stund blir föremål för uppmärksammande av media och politiker, föreligger en förhöjd risk för att medborgarnas upplevda rädsla inte fullt svarar mot den reella risken och de statistiska förhållandena. När det därtill i utredningen lyfts fram riskfaktorer såsom segregation, utanförskap, upplevd diskriminering etc. riskerar de parallellerna bidra till en sammanblandning mellan vad som är straff, brottslighet och invandring, vilket också implicit ligger i den problembild Tham framhåller.

---

²³³ Jfr vad som sägs i avsnitt 4.3.

Om vi tillåter att straffskärpningar endast bygger på hänvisningar till det *allmänna* rättsmedvetandet – och inte preventiva följder – kan det uppmuntra till en primitiv repression och övertro på individuell inkapacitering. Drar man allmänhetens krav till sin spets riskerar det också uppstå en selektiv kriminalisering (jfr vad Tham säger i avsnitt 4.3). I takt med detta avhumaniseras straffsystemet bit för bit. Ett sådant synsätt bidrar med hög sannolikhet till att gärningsmannens människovärde reduceras. Det finns också anledning att presumera att yttre omständigheter – såsom nuvarande ekonomiska oroligheter m.m. – riskerar att ytterligare trigga igång allmänhetens indignation över brottsligheten. En sådan presumtion skulle också ligga i linje med vad Jareborg uttalar, nämligen att vi människor tenderar låta vår ilska och frustration riktas mot brottslingar. Trots att lagen uppställer spärrar mot exempelvis diskriminerande strafflagar, är det ofrånkomligt att den allmänna diskussionen gällande straffskärpningar i vissa sammanhang kan anspela på nationalistiska värderingar på ett sätt som medför försämring för vissa grupper i samhället. Om man godtar vad som sagts ovan är det inte osannolikt att samma utvecklingstendenser i samverkan med andra faktorer som exempelvis ”etnonationalism”, kan göra sig gällande även vid straffskärpningar och inte enbart vid ”kriminalisering”. Spinner man vidare på ovanstående är det rimligt att anta att det kan uppkomma fall där straffskärpningsgrunder som endast är avsedda att träffa invandrare instiftas.

Det tycks sammantaget finnas en uppenbar spänning mellan vad som ska tillåtas med hänvisningar till det allmänna rättsmedvetandet och vad som utgör etiska värden. I konkreta termer föreligger en konflikt mellan hänsynstagandet till det allmänna rättsmedvetandet och ett tillförsäkrande av ett minimum av fri- och rättigheter. Vad som i det enskilda fallet kommer upplevas som orättvist av någon, kommer av en annan upplevas som rättvist. I grunden är det ofrånkomligt att diskussionen bottnar i frågan om huruvida rätten ska vara frikopplad från moralen eller inte. Samtidigt bör straffvärdebedömningar aldrig kunna frikopplas från materiellt rättsliga överväganden,²³⁴ givet att vi ska ha en rättstillämpning som respekterar RF,

---

²³⁴ Jfr Rambergs uttalande i avsnitt 4.3.2.

Europakonventionen och andra moraliska åtaganden. De etiska krav som finns och som är kopplade till gällande rättsregler är svåra att förverkliga om det samtidigt införs selektiva straffbestämmelser. På ett större plan handlar denna diskussion om vad det är för samhälle vi vill ha och vad som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle.

6.3 Slutsatser

Straffrätten bygger ytterst på en politisk kompromiss. Den handlar framför allt om en avvägning mellan å ena sidan hänsynstagande till allmänhetens vilja och att systemet är effektivt och å andra sidan att systemet ska vara rättssäkert. Dessa intressen behöver inte nödvändigtvis stå i motsättning till varandra, men den avvägning som görs bör vara förnuftig och leda till att strafflagstiftningen respekterar grundläggande värden. Viljan hos lagstiftaren kan förmodas vara att säkerställa att straffsystemet alltjämt uppfattas som legitimt av allmänheten. Om straffskärpningsgrunder däremot endast bygger på hänvisningar till det allmänna rättsmedvetandet och inte på faktiska preventiva verkningar, kan ett för stort hänsynstagande till detta bli ett demokratiskt problem. Detta gäller inte minst i de fall där hänsynstagandet kan medföra ett avkall på grundläggande värden.²³⁵

Utredningens argument för den föreslagna straffskärpningsgrunden underbyggs till den större delen med hänvisningar till det allmänna rättsmedvetandet (i avsaknad av empirisk forskning). Samtidigt ger studien om det allmänna rättsmedvetandet²³⁶ visst stöd för att utvidgad information ofta leder till minskad repression hos allmänheten. Om så är fallet, skulle studiens resultat ge stöd för uppfattningen att det **generella** rättsmedvetandet, dvs. det som speglar den tillfrågade allmänhetens uppfattning, ofta lider brist på fördjupad insikt och problematisering (populism med andra ord). En ytterligare slutsats som kan dras utifrån studiens resultat är att om man låter den generella uppfattningen ligga till

---

²³⁵ När det kommer till ”grundläggande värden” som exempelvis alla människors lika värde m.m., så har jag samtidigt förståelse för att inte alla människor delar den uppfattningen.

²³⁶ Jerre & Tham (2010).

grund för strafflagstiftningen, kommer en human straffrätt att successivt avta och vad Jareborg säger om att människovärdet tenderar hamna på ytan, bekräftas delvis av densamma. Det kan därför ifrågasättas om inte enbart hänvisningar till det generella medvetandet riskerar ge upphov till primitiva uppfattningar beträffande synen på straff för brott. I detta avseende torde såväl politiker som media brista i att tillräcklig omfattning se till att föra ut relevant information, som kan bidra till en fördjupad diskussion bland allmänheten. Detsamma gäller ifråga om rättsapparatusens skyldighet att förmedla adekvat information.

De yttre straffteoretiska, rättsliga och etiska gränserna för straffskärpningar tycks delvis villkoras av allmänhetens inställning till etiska frågor och hänsynstaganden (det kan också tilläggas att det inte finns någon knivskarp skiljelinje mellan dessa tre värdegrunder, utan de överlappar varandra till viss del). Även om de dessa tre grunder uppställer vissa gränser för straffskärpningar, synes med lätthet kunna åsidosättas av straffskärpningar som kan ifrågasättas utifrån just dessa grunder. Därmed blir frågan om hur den särskilda straffskärpningsgrunden förhåller sig till grundläggande värden problematisk. De ovan nämnda grunderna kan visserligen sägas uppställa vissa gränser för straffskärpningar som annars skulle kunna riskera att kränka grundläggande intressen. Däremot kan dessa tre grunder inte anses innebära ett tillräckligt skydd utifrån ett materiellt rättviseperspektiv. Detta ställningstagande grundar sig i det faktum att de principer som trots allt är avsedda att tillförsäkra humanitet i straffsystemet (humanitetsprincipen, principerna om allas lika värde och likhet inför lagen) förefaller kunna övertrumpas av det allmänna rättsmedvetandet (genom att exempelvis göra det legitimt att inte bedöma samma typ av brott med likvärdiga kriterier).

Vill man fortsatt bevara en respekt för grundläggande principer och etiska värden, är det nödvändigt att det tas ställning till etiska frågor. Det kan sannolikt tänkas behöva ta ställning till huruvida det inte är påkallat med en ny överordnad bestämmelse, som tydligare kan föreskriva ett förbud mot strafflagar som exempelvis utifrån sin utformning på förhand förutsätter ett

missgynnande. I övrigt tycks det som att de etiska frågorna har förbigåtts i den allmänna debatten om straffskärpningar. Denna uppsats har därför haft som ambition att försöka illustrera de yttre gränserna för straffskärpningar och vilken funktion etiken kan fylla i det sammanhanget. Enligt min mening är det av stor vikt att de etiska frågorna uppmärksammas mer i den allmänna diskussionen än vad de gör i dag.

Källförteckning

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1975:75	Medborgerliga fri- och rättigheter
SOU 1978:34	Förstärkt skydd för fri- och rättigheter
SOU 1986:14	Påföljd för brott: [om straffskalor, påföljdsval, straffmätning och villkorlig frigivning m m]
SOU 1999:58	Löser juridiken demokratins problem?
SOU 2006:21	Mediernas vi och dom - Mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen
SOU 2006:30	Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet
SOU 2008:85	Straff i proportion till brottets allvar
Dir. 2011:31	Användningen av straffrätt
SOU 2013:38	Vad bör straffas?
SOU 2014:18	Straffskalorna för allvarliga våldsbrott
Dir. 2020:62	Straffrättsliga åtgärder mot brott i kriminella nätverk
Dir. 2021:13	Tilläggsdirektiv till Gängbrottsutredningen (Ju 2020:15)
SOU 2021:68	Skärpta straff för brott i kriminella nätverk

Propositioner

Prop. 1970:87	Angående godkännande av konvention om avskaffande av rasdiskriminering, m.m.
Prop. 1973:90	Med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m.m.
Prop. 1975/76:290	Om ändring i regeringsformen
Prop. 1987/88:120	Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.)
Prop. 1993/94:117	Inkorporering av Europakonventionen och andra fri- och rättighetsfrågor
Prop. 1994/95:23	Ett effektivare brottmålsförfarande
Prop. 2001/02:72	Ändringar i regeringsformen - samarbetet i EU m.m.
Prop. 2009/10:147	Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.
Prop. 2016/17:108	Straffskalorna för vissa allvarliga våldsbrott

Utskottsbetänkanden

KU 1973:26	Konstitutionsutskottets betänkande med anledning av propositionen 1930:90 med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m.m.
------------	---

Övrigt tryck (remissyttrande)

Ju2021/03004	Anderson, Ulrika, Sverker, Jönsson, Wegerstad, Linnea, Wong, Christoffer & Sonnsjö Andersson, Anna, Remissyttrande: Skärpta straff för brott i kriminella nätverk (SOU 2021:68)
--------------	--

Litteratur

Anderberg, Andreas & Martinsson, Dennis (207/18), 'Hårdare tag i valårets tecken. Ett kritiskt inlägg om den senaste tidens straffrättspolitik', JT Nr 4 s. 921–938

Anderberg, Andreas (2020), 'Det allmänna rättsmedvetandet och några svenska förarbeten på straffrättens område 2008–2018 [Elektronisk resurs]', Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab., 3, 251–267
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-37017>

Andersson, Jan (2010), 'Allmänheten och det allmänna rättsmedvetandet', Advokaten nr 4 2010 Årgång 76, <advokaten.se/Tidningsnummer/2010/Nr-4-2010-Argang-76/Allmanheten-och-det-allmanna-rattsmedvetandet/>

af Trampe, Anna (1987), 'Demokratiuppfattning och individens rättsskydd', SvJT s. 187–199

Asp, Petter & von Hirsch, Andrew (1999), 'Straffvärde', SvJT s. 151–176

Asp, Petter (2007), 'Går det att se en internationell trend? – om preventionismen i den moderna straffrätten', SvJT s. 69–82

Asp, Petter & Ulväng, Magnus (2013), Kriminalrättens grunder, 2., omarb. uppl., Iustus, Uppsala

Asp, Petter (2016), 'Straffrätten – i går, i dag och i morgon', SvJT 100 år (festskrift) s. 138 – 161

Bauhn, Per (2012), 'Rätt och orätt i lag och moral: ett normativt perspektiv på svensk rättskipning', SvJT s. 319–336

Borgeke, Martin & Forsgren, Mikael F (2021), Att bestämma påföljd för brott, Fjärde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm

Bull, Thomas (2004), 'Vinklar och vrår', i: Asp, Petter & Nuotio Kimmo (red.), Konsten att rättsvetenskap, s. 69–86

- Eka, Anders (2016), 'Svensk Juristtidning och statsrätten', SvJT 100 år (festskrift) s. 353–394
- Frändberg, Åke (2000/01), "Om rättssäkerhet", JT Nr 2 s. 269–280
- Grevholm & Andersson (2010), 'Vilka preventiva vinster kan förändringar av straffrätten och påföljdssystemet ge"', SvJT s. 463–473
- Gustafsson, Håkan (1988), 'Rättssäkerheten, moralen och "socialsakerheten', Tidskrift för rättssociologi, Vol 5 nr 3/4
- Heidenborg, Mari (2013), 'Vad bör straffas?', SvJT s. 301–313
- Jareborg, Nils (1994), 'Defensiv och offensiv straffrättspolitik', Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 81(1)
- Jareborg, Nils (2000), 'Humanitet och straffbestämning', JFT 435–450
- Jareborg, Nils (2001), 'Allmän kriminalrätt', Iustus, Uppsala
- Jareborg, Nils & Zila, Josef (2020), 'Straffrättens påföljdslära', Sjätte upplagan, Norstedts juridik, Stockholm
- Jerre, Kristina & Tham, Henrik (2010), 'Svenskarnas syn på straff', Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, Stockholm
- Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod', i Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), Juridisk metodlära, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018, s. 21–46
- Kvarntorp, Kamilla (2017), 'Moralisk fråga att avgöra om lagen ska följas', Advokaten Nr 1 2017 Årgång 83, <advokaten.se/Tidningsnummer/2017/nr-1-2017-argang-83/moralisk-fraga-att-avgora-om-lagen-ska-foljas/>
- Leijonhufvud, Madeleine (2015), 'Etiken i juridiken', 5., uppdaterade uppl., Wolters Kluwer, Stockholm
- Lernestedt, Claes (2015), 'Likhet inför lagen: rättsfilosofiska perspektiv', 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm

- Martinsson, Dennis (2022), 'Trender och tendenser i den samtida straffrättsliga användningen – sett genom åtgärder mot terroristrelaterad och gängrelaterad brottslighet', i Anderberg, Andreas, Martinsson, Dennis & Svensson, Erik (red.), Teori och politik: straffrätt i omvandling, Iustus, Uppsala
- Olsen, Lena (2004), 'Rättsvetenskapliga perspektiv', SvJT s. 105–145
- Peczenik, Aleksander (1987), 'Rättstaten och etiken', Svensk Tidskrift
- Peczenik, Aleksander (1995), 'Vad är rätt?: om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation', 1 uppl, Stockholm
- Ramberg, Anne (2021), 'Några reflektioner om dagens kriminalpolitik', Tidskrift för Kriminalvård 2021, <tfkriminalvard.org/debatt/nagra-reflektioner-om-dagens-kriminalpolitik/>, publicerad 2021-08-14
- Sandgren, Claes (1995/96), 'Om empiri och rättsvetenskap', del I, JT s. 726–748
- Sandgren, Claes (2006), 'Vad är rättsvetenskap?' [Elektronisk resurs]”, Festskrift för Peter Seipel., 2006.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-20567>
- Sandgren, Claes (2021), 'Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod, argumentation och språk', 5 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm
- Tham, Henrik (2022a), 'Det allmänna rättsmedvetandet – vad är det?', Tidskrift för Kriminalvård, <tfkriminalvard.org/rapporter/det-allmannarattsmedvetandet-vad-ar-det/>, publicerad 2022-08-11
- Tham, Henrik (2022b), 'Populism och kriminalpolitik', Tidskrift för Kriminalvård 2022b, <tfkriminalvard.org/debatt/populism-och-kriminalpolitik/>, publicerad 2022-10-28
- Träskman, Per Ole (2003), 'Påföljd, proportionalitet och prioritering av samhällsstraff', SvJT s. 173–194

Ulväng, Magnus (2007), 'Brottsbekämpning, rättssäkerhet och integritet — vad är det som har hänt och vad skall vi göra?', SvJT s.1–15

Ulväng, Magnus (2016), 'Straffbegreppet', SvJT 100 år (festskrift) s. 221–236

Wegerstad, Linnea (2022), 'Reflektioner om nya och saknade nyckelpersoner i kriminalpolitiken', i Anderberg, Andreas, Martinsson, Dennis & Svensson, Erik (red.), Teori och politik: straffrätt i omvandling, Iustus, Uppsala

Zila, Josef (1990), 'Om rättssäkerhet', SvJT s. 284–305

Lagkommentarer

Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Wennberg, Suzanne & Werställ, Fredrik, Brottsbalken (25 nov. 2022), Version 21, JUNO), kommentaren till 29 kap. 2 §

Hirschfeldt, Johan, Regeringsformen (1974:152) 1 kap., Lexino 2022-07-01 (JUNO)

Hirschfeldt, Johan, Regeringsformen (1974:152) 1 kap. 2 §, avsnitt 2 Stadgandets betydelse, Lexino 2022-07-01 (JUNO)

Hirschfeldt, Johan, Regeringsformen (1974:152) 1 kap. 2 §, avsnitt 3 Alla människors lika värde och den enskildes frihetssfär, Lexino 2022-07-01 (JUNO)

Hirschfeldt, Johan, Regeringsformen (1974:152) 1 kap 9 §, avsnitt 6 Likhetsprincipen, Lexino 2022-07-01 (JUNO)

Holmberg, Erik, Stjernquist, Nils, Isberg, Magnus, Eliason, Marianne & Regner, Göran, Regeringsformen (2019-01-01), kommentaren till 1 kap. 1 § under rubriken Maktutövningens lagbundenhet

Jermsten, Henrik, Regeringsformen (1974:152) 2 kap. 19 §, Lexino 2022-07-01 (JUNO)

Jermsten, Henrik, Regeringsformen (1974:152) 2 kap. 21 §, avsnitt 2
Allmänna förutsättningar för begränsningar, Lexino 2022-07-01 (JUNO)

Roos, Mari-Ann, Brottsbalken (1962:700) 16 kap. 9 §, avsnitt 5
Diskriminering, Lexino 2019-03-01 (JUNO)

Ulväng, Magnus, Brottsbalken (1962:700) 1 kap. 1 §, Lexino 2017-09-01
(JUNO)

Ågren, Jack, Brottsbalken (1962:700) 29 kap. 1 §, avsnitt 2.2.
Grundläggande principer och definitionen av straffvärde, Lexino 2020-01-01
(JUNO)

Ågren, Jack, Brottsbalken (1962:700) 29 kap. 3 § avsnitt 2.3
Dubbelbeaktande av straffvärdeomständigheter i lindrande riktning, Lexino
2020-01-01 (JUNO)

Elektroniska källor

Althin, Peter & Sven-Erik Alhem, Nordstedt juridik 2022, ”Hårdare tag –
Althin och Alhem synar partiernas vallöften”,
<[https://www.nj.se/nyheter/hardare-tag-althin-och-alhem-synar-partiernas-
valloften](https://www.nj.se/nyheter/hardare-tag-althin-och-alhem-synar-partiernas-valloften)>, publicerad 2022-09-20, hämtad 2022-10-10

Civil rights defenders, ”En rättighetsbaserad granskning av tidöavtalet”,
<[https://crd.org/wp-content/uploads/2022/10/Civil-Rights-
Defenders_Tidogranskningen.pdf](https://crd.org/wp-content/uploads/2022/10/Civil-Rights-Defenders_Tidogranskningen.pdf)>, publicerad 2022-10-24

Kriminalvården, ”Kort om straffskärpningar”, Kriminalvården Digitaltryck
2021, <[https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/forsknings
rapporter/kort-om-straffskarpningar.pdf](https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/forskningsrapporter/kort-om-straffskarpningar.pdf)>,

Kristdemokraterna, Redo att bekämpa brotten,
<[https://kristdemokraterna.se/var-politik/vara-viktigaste-fragor/redo-att-
bekampa-brotten](https://kristdemokraterna.se/var-politik/vara-viktigaste-fragor/redo-att-bekampa-brotten)>, uppdaterad 2022-06-20, hämtad 2022-12-20

Liberalerna, Gängkriminalitet,
<<https://www.liberalerna.se/politik/gangkriminalitet>>, hämtad 2022-12-18

Moderaterna, Lag och ordning, <<https://moderaterna.se/var-politik/lag-och-ordning/>>, hämtad 2022-12-10

Regeringen, pressmeddelande: Nu inleds den största offensiven någonsin mot den organiserade brottsligheten, <<https://regeringen.se/pressmeddelanden/2022/11/nu-inleds-den-storsta-offensiven-nagonsin-mot-den-organiserade-brottsligheten>>, publicerad 2022-11-02, hämtad 2022-11-10

Socialdemokraterna, Bekämpa kriminaliteten och bryt segregationen, <https://www.socialdemokraterna.se/var-politik/bekampa-kriminaliteten-och-bryt-segregationen?TSPD_101_R0=08054bd396ab200041e753434f58e1eac205bf9a2a30af4b24e291fcc5719925f2312edb8cac071408bf00fc6d143000382d1d4500fde9e42907a4a1929cef24aa0450a5d7810816f56e79fdb76ce9c2501508fc19aed6bc6729ad81061794c>, hämtad 2022-12-18

Sverigedemokraterna, Brott och straff: Hårdare tag mot gängen, <<https://sd.se/vad-vi-vill/brott-och-straff/>>, hämtad 2022-12-18

SVT Datajournalistik, Valu 2022, ”Väljarnas viktigaste frågor”, <<https://www.svt.se/datajournalistik/valu2022/valjarnas-viktigaste-fragor/>>, publicerad 2022-09-11, hämtad 2022-12-12

Tidöavtalet: Överenskommelse för Sverige, <<https://www.tidöavtalet.se/>>, hämtad 2023-01-02

Vänsterpartiet, Kriminalitet och kriminalvård, <<https://www.vansterpartiet.se/var-politik/politik-a-o/kriminalitet-och-kriminalvard/>>, uppdaterad 2022-09-15, hämtad 2022-12-18
SVT Datajournalistik, Valu 2022, ”Väljarnas viktigaste frågor”, <<https://www.svt.se/datajournalistik/valu2022/valjarnas-viktigaste-fragor/>>, publicerad 2022-09-11, hämtad 2022-12-12

Wegerstad, Linnea, ”Kriminalisering första åtgärden – eller sista?”, Nyheter, Lunds universitet <<https://www.lu.se/artikel/kriminalisering-forsta-atgarden-eller-sista>>, publicerad 2022-09-01

Rättsfallsförteckning

RH 1996:87

NJA 1999 s. 556

NJA 2012 s. 105

NJA 2012 s. 464

NJA 2015 s. 45

NJA 2016 s. 3

NJA 2016 s. 680

NJA 2016 s. 1165

NJA 2017 s. 157

NJA 2018 s. 1051

NJA 2018 s. 1103

NJA 2019 s. 557